

UNIVERZITA PARDUBICE
FAKULTA FILOZOFICKÁ

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2024

Daniel Sedláček

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

Komparace psychologie a náboženství S. Freuda a C. G. Junga

Bakalářská práce

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2022/2023

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Daniel Sedláček**
Osobní číslo: **H21287**
Studijní program: **B0221A100008 Religionistika**
Specializace: **Religionistika – Filosofie**
Téma práce: **Komparace psychologie a náboženství S. Freuda a C. G. Junga**
Zadávací katedra: **Katedra filosofie a religionistiky**

Zásady pro vypracování

Bakalářská práce se bude zabývat pohledem na strukturu osobnosti a náboženství u dvou významných lékařů a psychologů: Sigmunda Freuda a Carla Gustava Junga. Půjde o komparaci jejich pohledu na strukturu osobnosti a náboženství, a jeho vývoj do budoucnosti. Určitým způsobem potom inspirovanou i odlišným osobním postojem k tomuto problému. Práce však nebude postavena jakožto komparace životopisů obou osobností a ani nebude vyvracet jejich téze. Bakalářská práce začíná jejich vztahem, životem a dílem. Poté se bude zabývat Freudovou hlubinou psychologií a následně Jungovou analytickou psychologií. Dále práce rozebírá jejich vzájemný postoj k náboženství, jak o náboženství uvažovali a jaké byly jejich premisy. Následně, jak viděli vývoj náboženství do budoucnosti. Závěr se bude věnovat jejich hlavním shodám a rozdílům v jejich pohledu na nevědomí, sexualitu a náboženství.

Rozsah pracovní zprávy:

Rozsah grafických prací:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam doporučené literatury:

Literatura primární:

Jung, C. G., *Aspekty mužství*, přel. Babka, P., Plocek, K., Patočka, P., Bernášková, A., Běťák, L., Bosáková, E., Černý, J., Černá, K., Starý, R., Veselý, J., Fafejta, O., Portál, Praha 2017.

Jung, C. G., Franz, M-L., Henderson, J. L., Jacobi, J. S., Jaffé, A., *Člověk a jeho symboly*, přel. Kolmačka, P., Portál, Praha 2017.

Jung, C. G., *Archetypy a nevědomí*, Přel. Bosáková, E., Černá, K., Černý, J., Nakladatelství Tomáše Janěčka, Brno 1998.

Jung, C. G., *Člověk a Duše*, přel. Plocek, K., Bernášková, A., Vašková, J., Academia, Praha 1995.

Jung, C. G., *Mandaly; obrazy z nevědomí*, Přel. Bosáková, E., Portál, Praha 2021.

Jung, C. G., *Sto dopisů*, přel. Starý, R., Sagittarius, Praha 1996.

Radin, P., Jung, C. G., Kerényi, K., *Trickster mýtus o Šibalovi: indiánský mýtus v kontextu světových mytologií*, Přel. Gato, M., Dobra, Praha 2005.

Freud, S., *O člověku a kultuře*, přel. Hošek, L., Pechar, J., Odeon, Praha 1990.

Freud, S., *Totem a tabu*, Přel. Hošek, L., Portál, Praha 2017.

Literatura sekundární:

Küng, H., *Freud a budoucnost náboženství*. Přel. Medková, H., Vyšehrad, Praha 2010.

Freud, A., *Já a obranné mechanismy*, přel. Babka, P., Portál, Praha 2023.

Drapella, V. J., *Přehled teorií osobností*, přel. Balcar, K., Portál, Praha 2021.

Festinger, L., *Když se prococtví nespíní*, přel. Antonínová, H., Portál, Praha 2021.

Plhánková, A., *Dějiny psychologie*, Grada, Praha 2020.

Říčan, P., *Psychologie náboženství*, Portál, Praha 2002.

Vedoucí bakalářské práce:

ThDr. Jan Rokyta, Ph.D.

Katedra filosofie a religionistiky

Datum zadání bakalářské práce: **31. března 2023**

Termín odevzdání bakalářské práce: **15. června 2024**

---

doc. Mgr. Jiří Kubeš, Ph.D.

děkan

Mgr. Ondřej Krása, Ph.D.

vedoucí katedry

Prohlašuji:

Práci s názvem Komparace psychologie a náboženství S. Freuda a C. G. Junga jsem vypracoval samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využil, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byl jsem seznámen s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Beru na vědomí, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů, a směrnicí Univerzity Pardubice č. 7/2019 Pravidla pro odevzdávání, zveřejňování a formální úpravu závěrečných prací, ve znění pozdějších dodatků, bude práce zveřejněna prostřednictvím Digitální knihovny Univerzity Pardubice.

V Pardubicích dne 15.6.2024

Daniel Sedláček, v.r.

PODĚKOVÁNÍ

Rád bych poděkoval panu ThDr. Janu Rokytovi, Ph.D., za jeho vstřícnost, vedení a cenné konzultace během mé bakalářské práce. Taktéž bych chtěl vyjádřit veliký vděk své rodině za jejich trpělivost, pochopení a podporu nejen během celého mého studia, ale i mimo něj.

ANOTACE

Bakalářská práce se bude zabývat pohledem na strukturu osobnosti a náboženství u dvou významných lékařů a psychologů: Sigmunda Freuda a Carla Gustava Junga. Půjde o komparaci jejich pohledu na strukturu osobnosti a náboženství, a jeho vývoj do budoucnosti. Určitým způsobem potom inspirovanou i odlišným osobním postojem k tomuto problému. Práce však nebude postavena jakožto komparace životopisů obou osobností a ani nebude vyvracet jejich téze. Bakalářská práce začíná jejich vztahem, životem a dílem. Poté se bude zabývat Freudovou hlubinou psychologií a následně Jungovou analytickou psychologií. Dále práce rozebírá jejich vzájemný postoj k náboženství, jak o náboženství uvažovali a jaké byly jejich premisy. Následně, jak viděli vývoj náboženství do budoucnosti. Závěr se bude věnovat jejich hlavním shodám a rozdílům v jejich pohledu na nevědomí, sexualitu a náboženství.

KLÍČOVÁ SLOVA

Sigmund Freud, Carl Gustav Jung, hlubinná psychologie, analytická psychologie, náboženství

TITLE

Comparison of psychology and religion of S. Freud and C. G. Jung

ANNOTATION

The bachelor work will deal with the view of the structure of personality and religion in two prominent physicians and psychologists: Sigmund Freud and Carl Gustav Jung. It will be a comparison of their views on the structure of personality and religion, and its development into the future. In a certain way, it will also be inspired by their different personal attitudes towards this issue. However, the work will not be constructed as a comparison of the biographies of the two figures, neither will it refute their theses. The bachelor's work begins with their relationship, life and work. It will then discuss Freud's depth psychology and then Jung's analytical psychology. It will next discuss their mutual attitude towards religion, how they thought about religion and what their premises were. After that, how they saw the development of religion into the future. We will conclude by discussing their main agreements and differences in their views on the unconscious, sexuality and religion.

KEYWORDS

Sigmund Freud, Carl Gustav Jung, depth psychology, analytical psychology, religion

OBSAH

ÚVOD	8
1. Osobnosti	10
1.1 Sigmund Freud.....	10
1.2 Carl Gustav Jung.....	10
1.3 Rozchod S. Freuda a C. G. Junga	11
2. Hlubinná psychologie S. Freuda	13
2.1 Psychoanalýza.....	13
2.2 Vědomí, předvědomí a nevědomí	13
2.3 Struktura osobnosti („psychického aparátu“) – Id, ego, superego.....	14
2.4 Interakce id, ega a superega	15
2.5 Psychosexuální vývoj osobnosti	17
2.5.1 Fyziologický determinismus	17
2.5.2 Pudy.....	18
2.5.3 Libido	18
2.6 Dynamická stádia psychosexuálního vývoje osobnosti.....	19
2.7 Obranné mechanismy	20
3. Analytická psychologie C. G. Junga.....	22
3.1 Vědomí, osobní nevědomí a kolektivní nevědomí	22
3.2 Archetypy.....	23
3.3 Pojetí individua – projekce, individuace, bytostné Já a mandala	24
4. Charakteristika náboženství u Freuda	29
4.1 Tabu	32
4.2 Totemismus.....	33
4.3 Vývoj náboženství do budoucna.....	35
5. Charakteristika náboženství u Junga.....	37
5.1 Mytologie.....	39
5.2 Mýtus o Šibalovi.....	41
5.3 Vývoj náboženství do budoucna.....	41
ZÁVĚR	43
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	45

ÚVOD

Osobnosti Sigmund Freud a Carl Gustav Jung zanechaly v oblasti psychologie a psychoanalýzy trvalé stopy svými revolučními teoriemi a přístupy. Jejich práce ovlivnila nejen vědecký výzkum, ale také širší společenský a kulturní diskurz. Freudova teorie o lidské psychice a významném vlivu nevědomí na naše chování a myšlení poskytla nový pohled na lidskou mysl a otevřela dveře k hlubinnému zkoumání lidského chování. Jungova teorie archetypů a kolektivního nevědomí přinesla do psychoanalýzy nové rozměry, které se dotýkaly nejen individuálních zkušeností, ale i širšího kulturního a duchovního kontextu. Jejich společným cílem bylo proniknout do hlubin lidské mysli a porozumět složitým mechanismům, které formují naše chování a myšlení. Jejich práce nejen zasáhla do hlubin individuální psychiky, ale také osvětlila různé aspekty lidské existence, včetně náboženské dimenze. Jejich odlišné přístupy k náboženským tématům také ovlivnily jejich analýzy osobnosti. Freud se zabýval náboženstvím především z psychoanalytického hlediska, považoval je za produkt lidského nevědomí a součást neurotického chování. Jung viděl v náboženství hluboký archetypální rozměr spojený s kolektivním nevědomím lidstva. Tato bakalářská práce se zabývá komparativní analýzou jejich přístupů k osobnosti a náboženství, s důrazem na klíčové koncepty a myšlenkové rozdíly mezi nimi.

V první kapitole jsou představeny životopisy S. Freuda a C. G. Junga včetně jejich spolupráce a následného rozchodu pro lepší kontext, ve kterém se jejich teorie vyvíjely. Následně prozkoumáme důvody pro rozchod jejich spolupráce, což nám umožní lépe porozumět tomu, jakým způsobem jejich individuální osobnostní rysy a profesionální ambice formovaly směr jejich vědecké práce a myšlenkových konceptů

Druhá a třetí kapitola představují hlubinnou psychologii S. Freuda a analytickou psychologii C. G. Junga včetně analýzy jejich klíčových pojmů. Zdůrazníme jejich rozdílné přístupy k lidské psychice a struktuře osobnosti, přičemž se pokusíme odhalit podobnosti a rozdíly mezi jejich teoretickými rámci. Freudova hlubinná psychologie se soustředí na důležitost nevědomí a jeho vlivu na lidské chování. Jungova analytická psychologie se zaměřuje na kolektivní nevědomí a archetypy, které jsou sdílené mezi lidmi a jsou zakořeněné v evoluční historii lidstva. Tyto kapitoly představují komparaci jejich pohledu na strukturu osobnosti.

Čtvrtá a pátá kapitola představují charakteristiku náboženství u S. Freud a C. G. Junga se zaměřením na jejich postoje a premisy ohledně náboženství. Freud interpretoval náboženství jako neurotický iluzorní systém, v němž viděl prostředek k uspokojení nevědomých pudů a

potlačených tužeb. Jung interpretoval náboženství jako archetypální výraz kolektivního nevědomí, ve kterém nacházíme symbolické spojení s hlubšími vrstvami lidské psychiky a transcendentálních principů. To ukazuje na jejich odlišné pohledy a přístupy k náboženství. Tyto kapitoly představují komparaci jejich pohledu na náboženství a jeho vývoj do budoucnosti.

Závěr se věnuje stručné komparaci hlavních shod a rozdílů v přístupu obou myslitelů k nevědomí, sexualitě a náboženství, které jsou v této bakalářské práci představeny. Zaměříme se na jejich odlišné interpretace nevědomí a sexuality jakožto základního prvku lidské psychiky a náboženského fenoménu jakožto prostředku pro vyjádření hlubších duchovních potřeb jednotlivců i společnosti.

1. Osobnosti

1.1 Sigmund Freud

Sigmund Freud se narodil 6. května 1856 v Příboře na Moravě, v té době spadající pod Rakouskou část Rakouska-Uherska, nyní součást České republiky. Byl prvním ze tří synů v rodině židovského obchodníka s vlnou Jacoba Freuda a jeho manželky Amálie. Rodina se později přestěhovala do Vídně, což bylo prostředí, kde Freud vyrůstal a následně strávil většinu svého života.

Studoval medicínu na Vídeňské univerzitě, kde se specializoval na neurologii. Během své kariéry se začal zajímat o psychologii a nervové nemoci. Po získání lékařského diplomu v roce 1881 pracoval v různých nemocnicích a laboratořích. Jeho práce v oblasti neurologie ho přivedla ke zkoumání psychických poruch a postupně rozvíjel své myšlenky o lidské psychice. V roce 1886 se oženil s Marthou Bernays, s níž měl šest dětí. Finančně se rodině nedařilo nejlépe, což nutilo Freuda se věnovat soukromé praxi a výuce na univerzitě. Během této doby začal vyvíjet metodu psychoterapie, kterou nazval psychoanalýza.

Freudovy práce „Výklad snů“ z roku 1899 a „O psychopatologii každodenního života“ z roku 1901 položily základy jeho psychoanalytické teorie. Freudovy myšlenky zahrnovaly koncepty jako id, ego, superego, psychosexuální vývoj a analýza snů jako cesta k nevědomí. Během své kariéry napsal několik klíčových prací, včetně „Totem a tabu“, „Budoucnost jedné iluze“ a „Úvod do psychoanalýzy“. Freudova práce byla často kontroverzní a konfrontovala tehdejší konvence, což mu přineslo jak obdiv, tak i kritiku.

Zemřel 23. září 1939 v Londýně. Jeho odkaz na psychologii zůstává významný a jeho teorie ovlivnily mnoho oblastí, od psychoterapie po literaturu a umění. Freud je považován za jednoho z nejvlivnějších myslitelů 20. století, i přesto, že jeho teorie byly předmětem kritiky a revizí v průběhu let.

1.2 Carl Gustav Jung

Carl Gustav Jung se narodil 26. července 1875 v Kesswilu, švýcarském městečku na břehu Bodamského jezera. Jungův otec byl protestantský farář a jeho matka byla do jisté míry psychicky labilní. Jung byl jediným dítětem rodiny. Už v raném věku projevil zájem o filosofii, historii a kulturu, také projevoval sklony k introspekci a analýze svých snů.

Po studiu na univerzitách v Basileji, Zürichu a Paříži získal v roce 1900 lékařský diplom. Jungova kariéra začala pozicí asistenta na katedře psychiatrické nemocnice v Zürichu, kde začal

své výzkumy v oblasti psychologie a symbolů. V roce 1903 se oženil s Emmou Rauschenbachovou, s níž měl pět dětí. Jeho kariéra dostala rozhodující impuls, když se setkal se Sigmundem Freudem v roce 1907. Jung se stal jedním ze zakládajících členů Mezinárodní psychoanalytické asociace a spolupracoval s Freudem na vývoji psychoanalýzy. Avšak jeho práce s pacienty a studium kolektivních a osobních archetypů vedla k rozvoji analytické psychologie, která se lišila od Freudovy psychoanalýzy.

V roce 1913 došlo k oficiálnímu rozchodu mezi Freudem a Jungem. Po rozchodu s Freudem rozvinul Jung svou vlastní psychologickou teorii, kterou nazval analytická psychologie. Věřil v důležitost individuace, procesu dosahování celistvosti a jednoty osobnosti. Jungovy myšlenky zahrnovaly koncepty jako kolektivní nevědomí, archetypy a mandaly, jež vedly ke specifickému vyjádření psychických procesů. Během své kariéry napsal řadu vlivných prací, jako např. „Psychologické typy“, „Člověk a jeho symboly“ a „Aspekty mužství“. Také zkoumal náboženské a mytologické motivy, což vedlo k jeho konceptu kolektivního nevědomí a archetypů. Jungova práce ovlivnila nejen psychologii, ale i oblasti jako filosofie, antropologie, náboženství a umění.

Zemřel 6. června 1961 ve Švýcarsku. Jeho odkaz na psychologii, filosofii a duchovní rozvoj přetrvává, a analytická psychologie stále ovlivňuje oblast psychoterapie a myšlení o lidské psychice.

1.3 Rozchod S. Freuda a C. G. Junga

Spolupráce a vztah mezi Sigmundem Freudem a Carlem Gustavem Jungem byl v počátcích velmi blízký. Nicméně jejich rozchod byl komplexní a zahrnoval několik klíčových faktorů, které souvisely s jejich odlišnými pohledy na několik fundamentálních oblastí psychologie. Zejména aspekty náboženství, sexuality a nevědomí sehrály důležitou roli v jejich neshodách.

Nevědomí bylo pro Freuda místem potlačených sexuálních a agresivních pudů a traumat. Analyzoval sny, volné asociace a lapsy jako cesty k odhalení obskurních částí nevědomí a odstranění potlačených konfliktů. Oproti tomu Jung rozšířil koncept nevědomí o kolektivní nevědomí, které obsahovalo archetypy a univerzální symboly. Neviděl nevědomí pouze jako místo konfliktů, ale také jako zdroj kreativity, spirituality a integrace osobního a kolektivního.

Ohledně sexuálních aspektů byla Freudova psychoanalýza postavena na představě, že sexuální pudy jsou základním motorem lidského chování. Jeho teorie zahrnovala analýzu sexuálních konfliktů a motivů, a to i v raném dětství. Oidipův a Elektřin komplex jsou příklady jeho sexuálních konceptů. Podle Freuda je základem všech poruch sexualita, oproti tomu Jung říká,

že se zaměřuje „příčina s účinkem. Sexuální porucha není nikterak příčinou neurotických obtíží, nýbrž stejně jako ony je jedním z patologických účinků, jež vycházejí ze sníženého přizpůsobení vědomí, to znamená, že vědomí je konfrontováno se situací a úkolem, jimž nedorostlo“¹ To znamená, že když se vědomí nedokáže adekvátně vyrovnat s vnějšími podněty a vnitřními konflikty, může to vést k neurotickým obtížím. Jung se sice zpočátku angažoval ve Freudově teorii, ale postupně začal vyvíjet svůj vlastní pohled na psychiku. Oproti Freudovi měl menší důrazu na sexuální motivaci a více se zaměřoval na celistvost osobnosti, spiritualitu a individuaci. Jeho teorie obsahovala mnoho aspektů, které přesahovaly rámec čistě sexuální motivace. Sexuální symboly měly pro Junga často hlubší archetypální významy, které mohou odrážet lidské touhy, transcendentální² aspirace a duchovní aspirace.

Co se týče náboženských aspektu, Freud byl ateista a svým způsobem skeptický k náboženství. V jeho pohledu byla náboženská víra často chápána jako neurotický mechanismus nebo iluze, která vychází z touhy po bezpečí a ochraně. Freud také vyjádřil názor, že náboženství slouží k potlačení představ o smrti a neschopnosti čelit nespravedlnosti ve světě. Zatímco Jung měl odlišný postoj k náboženství. Věřil, že náboženské symboly a archetypy jsou přirozenou součástí lidské psychiky. Jungova teorie zahrnovala koncept kolektivního nevědomí, které obsahovalo univerzální symboly a náboženské motivy. Ve své práci se věnoval studiu náboženství, mystiky a spirituality a považoval tyto aspekty za důležité pro individuaci a rozvoj osobnosti.

V rámci těchto tří oblastí: nevědomí, sexualita a náboženství, se projevovaly hluboké neshody, které nakonec vedly k rozchodu mezi Freudem a Jungem. Tyto rozdílnosti byly symptomatické k jejich různým pohledům na lidskou psychiku a celkový význam psychoanalýzy.

---

¹ Jung, C. G., *Archetypy a nevědomí*, Přel. Bosáková, E., Černá, K., Černý, J., Nakladatelství Tomáše Janečka, Brno 1998, s. 130.

² V kontextu náboženství slovo „transcendentální“ odkazuje na oblast nebo rozměr, který přesahuje běžné lidské zkušenosti nebo pochopení a často se spojuje s pojmy jako jsou božstvo, místo vyššího vědomí apod.

2. Hlubinná psychologie S. Freuda

2.1 Psychoanalýza

„Zakladatel psychoanalýzy Sigmund Freud považoval za základní dynamické síly psychického dění nevědomé sexuální a agresivní popudy, které se společnost pokouší potlačovat a ovládat.“³ Říkal, že naše chování je často motivováno nevědomými pudovými impulzy a touhami, které jsou potlačovány do nevědomí, a které mohou vycházet z raných dětských zážitků a konfliktů. Tato potlačená touha a konflikty mohou vést k neurózám a psychickým poruchám. Dle Freuda psychoanalýza může pomoci přinést tyto nevědomé procesy na povrch a zpřístupnit je vědomí, čímž umožní individuální rozvoj a uzdravení.

2.2 Vědomí, předvědomí a nevědomí

Vědomí je prostor, ve kterém se nacházejí všechny naše duševní jevy, tj.: myšlení, emoce, vnímání, paměť, pozornost, fantazie, halucinace, iluze atd., jenž si v danou chvíli plně uvědomujeme. Předvědomí je prostor, ve kterém se nacházejí rovněž všechny naše duševní jevy, ale zrovna si je v danou chvíli plně neuvědomujeme. Jsou zde uloženy všechny naše rozhodnutí, myšlenky, zážitky, konflikty atd. na něž si můžeme snadno vzpomenout a uvést je do vědomé formy. Nevědomí je prostor, ve kterém nalezneme vše, co bylo z našeho vědomí i předvědomí vytěsněno. Což ovšem ale neznamená, že to, co jsme z našeho vědomí i předvědomí vytěsnili, na nás již vůbec nepůsobí či ani neexistuje, pořád to tam někde je a tiše působí, neboť „nevědomí je ustavičně činné. Nezastaví se ani ve chvíli naší maximální bdělé činnosti.“⁴ „Nevědomé se naopak často prosadí v prožívání a jednání tím mocněji a zejména nebezpečněji, že v důsledku absence vědomí nad ním jedinci chybí racionální kontrola.“⁵

Freud se domníval, že náboženské představy jsou produktem lidského nevědomí a vypovídají o touhách a potřebách jednotlivce. Náboženství podle Freuda působí zejména v nevědomí, kde odráží skryté touhy a potřeby jedince, jako např. touha po bezpečí, pocitu nadřazenosti nebo otcovské ochrany. V náboženství také viděl obranný mechanismus, který pomáhá jednotlivcům překonávat strachy a konfrontovat nepřijatelné myšlenky o smrti a neexistenci. Náboženství potom určitým způsobem stejně jako tabu má u Freuda určitý normující charakter, který zajišťuje jakoby určitou posvátnou normu toho, co můžeme anebo nemůžeme, viz. totemismus.

---

³ Plháková, A., *Dějiny psychologie*, Grada, Praha 2020, s. 196.

⁴ Řičan, P., *Psychologie náboženství*, Portál, Praha 2002, s. 212.

⁵ Tamtéž, s. 181.

2.3 Struktura osobnosti („psychického aparátu“) – Id, ego, superego

Id, ego a superego jsou naše vnitřní tři hlasy, které mezi sebou komunikují. Společně tyto tři hlasy tvoří naši osobnost. „Freud vnímal osobnost jako jednotnou entitu“⁶, v určitém výsledku. Roli zde také hraje motivace, osobní jednání a jednání ve společnosti. Tyto vnitřní tři hlasy se mohou jistým způsobem měnit, neboť jsou reflexivní, ale pouze id nemá v sobě reflexivitu vědomím způsobem. Dále jsou ovlivněny naší výchovou, rodinou, náboženstvím, kulturou atd. Nyní si objasníme, co tyto tři pojmy znamenají a poté probereme jejich interakci mezi sebou.

V id jde o „temnou, nepřístupnou část naší osobnosti“ a zdá se být „chaosem, kotlem plným kypících vznětů“⁷. Freud vnímá id (ono) jako schránku co rozděluje libidinózní energii. Id se hlavně řídí principem slasti, je iracionální a nevědomé⁸. Jde mu vždy o jediné, o to, aby jedinec uspokojil své potřeby, aby získal onu slast, po které tak touží, a to až do takové míry, že při tom nebere vůbec ohled na potřeby ostatních lidí kolem nás. Id je nejsilnější v kojeneckém věku, kdy si dítě žádá potravu, neboť touží být uspokojeno a získat pocit slasti. Dítě si kojení vyžádá za pomoci pláče a nezáleží mu na místě, kde se právě nachází, či na aktuálním čase. Nejde o to, že si to ještě ve svém malém věku neuvědomuje, to samozřejmě také, ale o to, že si to zrovna v tu danou chvíli id žádá.

Ego (Já) se řídí principem reality, řeší v nás situace, kdy nedosahujeme uspokojení slasti. Uspokojení slasti dosáhneme ve chvíli kdy uspokojíme nějakou svou základní potřebu nebo pud, či dosáhneme plynulého duševního stavu anebo budeme odměněni za nějakou svou práci atd. Na rozdíl od id je ego racionální a vědomé. Ego čerpá veškeré požadavky z našeho id, ale tím, že je racionální, tak si je nebere ihned kdy se mu zachce, ale rozumově uvažuje, co musí udělat a kdy je nejlepší si to vzít, bere takto ohled na potřeby ostatních lidí kolem nás. Naše ego se vyvíjí po celý život, odvíjí se od výchovy a zkušeností co postupem života získáváme. Právě na této výchově a zkušenostech pak stanovuje, kdy je nejlepší rozumově uplatnit získání slasti, po které id tak touží. Ego má veliký podíl na našem rozhodování, ale jedinec také funguje podle vzoru, kdo ho co učil. Někdy se může stát, že jedinec ustrne v určité fázi svého vývoje, např. když nemá přesný vzor svého otce, a on se pak od představy svého otce už neoddělí, ale stále se bude chtít svému hypotetickému otci vyrovnat, bude se mu chtít zavděčit. Takovýto jedinec si nevybudoval sám sebe a bude mít problém s autoritou, vždy bude chtít souhlasit a zavděčit se autoritě. Autorita může být kdokoliv, koho za autoritu jedinec považuje, anebo to může být

---

⁶ Drapella, V. J., *Přehled teorií osobnosti*, přel. Balcar, K., Portál, Praha 2021, s. 23.

⁷ Tamtéž, s. 22.

⁸ Viz. tamtéž, s. 22.

i názor ve společnosti, který má velký dopad. Např. aktuálně xenofobie Čechů k Ukrajincům a Rusům žijícím v České republice⁹ – vliv války Ruska a Ukrajiny, roku 2022. Dospělý jedinec se zdravou osobností ví, že pro to aby se najedl a získal onu slast pro uspokojení id musí pracovat, vydělat si na to jídlo, učít se a až poté se může najíst. Nezdravé by to bylo, když by onen jedinec místo práce to jídlo kradl anebo by se nechával živit třeba zadarmo od rodiny a nic by pro to nedělal, ačkoliv by mohl pracovat – neberu teď v potaz osoby se zdravotním hendikepem. V tomto příkladu pro uspokojení id, musím jedinec vyvíjet určitou činnost k dosažení slasti.

Superego se řídí principem morálky a ctnosti. Nalezneme jej v předvědomí, tj. mezi vědomím a nevědomím, jelikož se rozpíná na obě strany. Ve vědomé části nalezneme různé zákazy a pochvaly, které nám udělovali rodiče, když jsme byli malí, dále morálku, ctnost, religiózní zásady, etiketu atd. V nevědomé části nalezneme naše svědomí, které nás upozorňuje na to, když děláme něco špatně a ukládá nám za to výčitky, neboť o tom víme z vědomé části superega, že to, co zrovna děláme nebo bychom se chystali udělat je špatné. Freud naznačoval, že náboženské normy a hodnoty mohou hrát roli při formování superega. Náboženství může poskytovat základ pro morální kodex a pravidla, která jsou potom internalizována a ovlivňují chování jedince. Lidé s nadměrně vyvinutým superegem často cítí vinu i z velice malých mravních přestupků, zatímco lidé s velice málo vyvinutým superegem necítí skoro vůbec vinu i z velkých mravních přestupků.

2.4 Interakce id, ega a superega

Id, ego a superego mezi sebou interagují za pomoci katexe a antikatexe. Katexe se dá definovat „jako proudění duševní energie (libida) ze subsystemu, v němž vznikla ke zdroji uspokojení.“¹⁰ Katexe se pak ještě dále dělí na objektovou katexi a na egokatexi. V případě, že dojde k uspokojení v podobě objektové katexe, mluví se o citové vazbě k nějakému člověku. Jde o vnější zdroj uspokojení. V případě, že dojde k uspokojení v podobě egokatexe, mluví se o sebelásce. Jde o vnitřní zdroj uspokojení¹¹. „Id, z něž veškerá psychická energie plyne, vytváří mnohé katexe obou druhů, a tím naplňuje celý osobnostní systém další nadbytečnou energií.“¹² Antikatexe se dá definovat jako „síla, která má svůj původ v egu nebo superegu a má bránit

---

⁹ Tuček, M., „Vztah české veřejnosti k národnostním skupinám žijícím v ČR – únor/březen 2023“, *Centrum pro výzkum veřejného mínění* [online, cit. 17.10. 2023]. Dostupné z: <https://cvvm.soc.cas.cz/cz/tiskove-zpravy/ostatni/vztahy-a-zivotni-postoje/5665-vztah-ceske-verejnosti-k-narodnostnim-skupinam-zijicim-v-cr-unor-brezen-2023>

¹⁰ Drapella, V. J., *Přehled teorií osobnosti*, přel. Balcar, K., Portál, Praha 2021, s. 23.

¹¹ Viz. tamtéž, s. 23.

¹² Tamtéž, s. 23.

katexi z id.“¹³ Jde zde ale problém, a to „přítomnost nějaké protipůsobící energie v egu a superegu, která nemá přímý zdroj v libidu? Blum (1953) to vysvětluje odkazem na výše zmíněnou nadbytečnou energii, kterou id šíří do celého systému osobnosti.“¹⁴ Tuto nadbytečnou energii si poté hromadí postupem života jak ego, tak i superego, což má potom zadržovat katexi, která vychází z id, tzv. zadržuje libido.

V dětství naši katexi která vychází z id zadržují rodiče svými zákazy, ale v dospělosti opět pomíjí a my tak musíme spoléhat na naše ego a superego¹⁵. Mezi id, egem a superegem jsou neustále různé konflikty.

Konflikt id vs ego znamená, že id chce dosáhnout hned nějakého uspokojení, ale ego jej zastaví a snaží se onen požadavek změnit, neboť se teď nehodí anebo je špatný. Příkladem může být člověk, který je na pracovní směně, kde musí neustále dávat pozor, aby se něco nepokazilo, ale najednou má hlad a chce ze své směny odejít, aby uspokojil id, ale ego ho zastaví, protože ví, že by takto mohlo dojít k nějaké katastrofě v jeho práci. Dalším příkladem by mohla být situace, kdy má člověk pocit, že by měl jít studovat nebo pracovat, ale najednou mu přijde nabídka jít se bavit s přáteli. Jeho id by ho motivovalo jít se bavit a okamžitě uspokojit své touhy a potřeby, zatímco ego by mu připomínalo důležitost studovat nebo pracovat a zvažovat dlouhodobé důsledky rozhodnutí. V těchto příkladech je ego určitým normativním principem.

Konflikt id vs superego znamená, že id chce dosáhnout hned nějakého uspokojení, ale superego je zastaví, neboť ví, že by to bylo nemorální a neetické. Příkladem může být zloděj, který chce něco ukrást, ale superego ho zastaví z principu toho, že by to bylo nemorální a neetické, plus by mu pak svědomí kladlo výtky. Dalším příkladem může být, když přijdete na pohovor a říkáte si, že tomu člověku přeci nemusím podat ruku na uvítanou a ani nechcete, ale přesto to uděláte, protože si to naše mravní a etické superego vyžádá, jelikož ví, že je to takto správně. V těchto příkladech je superego etickým principem.

Konflikt ego vs superego znamená, že člověk se chce pustit do nějaké činnosti, které jeho rozumové ego vyhodnotilo jako etickou i morální, ale zastaví ho superego, protože by se kvůli tomuto mohl cítit provinilý. Příkladem může být právnička, která právě obdržela nabídku na velmi lukrativní právní případ. Je to příležitost na kterou čekala celá léta a její rozumové ego ji tlačí k tomu, aby tuto příležitost využila a pracovala na případu. Je si jistá, že by mohla

---

¹³ Tamtéž, s. 23.

¹⁴ Citováno podle tamtéž, s. 23.

¹⁵ Viz. tamtéž, s. 23.

poskytnout skvělé právní zastoupení. Nicméně, její superego ji zastavuje. Superego jí připomíná, že tento případ je spojen s velkým farmaceutickým gigantem, který je obviněn z neetických praktik a poškození lidského zdraví. Cítí se provinile, protože podporování takového klienta by mohlo ohrozit její vlastní etické hodnoty a způsobit jí morální dilema. Dalším příkladem by mohl být detektiv, který pracuje na případu krádeže vzácného uměleckého díla z muzea. Během vyšetřování získá informace, které ho vedou k podezření na zloděje, jehož delší dobu pronásleduje. Detektiv se snaží shromáždit dostatek důkazů proti tomuto zloději, ale jedinou cestou, jak získat nezpochybnitelné důkazy, je prohledat jeho byt bez jeho vědomí nebo souhlasu. Jeho rozumové ego ho láká, že by to mohlo být rozhodující pro přivedení zloděje před soud a ukončení jeho zločinné činnosti. Nicméně jeho superego ho zastavuje. Superego mu připomíná, že neoprávněné vniknutí do soukromého bytu je nelegální a porušuje práva na soukromí a ochranu majetku. Cítí provinění z možnosti porušit zákony a vystavit se tak riziku odhalení svého vlastního profesionálního postavení. V těchto příkladech je superego morálním principem.

2.5 Psychosexuální vývoj osobnosti

Psychosexuální vývoj je proces, ve kterém se libidinózní pud nebo sexuální energie postupně přesouvá z různých oblastí těla na jiné. V průběhu tohoto vývoje se setkáváme s různými vývojovými dynamickými stádii, které mají klíčový vliv na utváření osobnosti a chování jedince. Každá dynamická stádia psychosexuálního vývoje jsou spojena s určitými biologickými procesy, výzvami a konflikty, které musí dítě v daném období překonat. Freud věřil, že neúspěšné zvládnutí těchto vývojových úkolů může vést k psychickým fixacím, které mohou ovlivňovat pozdější vývoj a chování jedince v dospělosti. Pro začátek psychosexuálního vývoje osobnosti si musíme vymezit několik pojmů: Fyziologický determinismus, pudy a libido. Až poté si projdeme jednotlivá dynamická stádia psychosexuálního vývoje.

2.5.1 Fyziologický determinismus

Fyziologickým determinismem se má namysli biologické a fyziologické faktory, které nás ovlivňují. Biologicky jsme ovlivňováni našimi genetickými predispozicemi a dědičností, což znamená, že některé vlastnosti mohou být předávány z generace na generaci prostřednictvím genů. Genetické faktory mohou ovlivnit různé aspekty, jako je vzhled, zdraví, sklony k určitým onemocněním nebo vlastnosti osobnosti, někdy i ve smyslu psychopatologie. Fyziologicky jsme ovlivňováni fungováním našeho těla a fyziologickými procesy, které ovlivňují naše chování a psychiku. Těmito faktory mohou být např. hormonální rovnováha, fungování mozku,

nervový systém, metabolismus a další biologické procesy. Hormonální změny mohou ovlivnit naši náladu a emocionální stav, následné změny v mozku mohou mít vliv na naše kognitivní schopnosti a vnímání světa. Biologické a fyziologické faktory jsou vzájemně propojeny a interagují spolu. Ovšem to nejsou jediné faktory které ovlivňují naši osobnost. Dále jsme také výrazně ovlivňováni svým sociálním prostředím, výchovou, kulturou a psychologickými faktory jako jsou učení, paměť, vnímání, atd.

2.5.2 Pudy

Pudy jsou základními instinkty nebo motivy, které ovlivňují naše chování a psychické procesy. „Ačkoliv Freud uznával existenci mnoha pudů, pouze dva pudy vyčlenil jako základní, a to Eros a Thanatos.“¹⁶ Přestože jsou tyto dva pudy od sebe zcela odlišné, „příležitostně se však spolu spojí. Oba tyto pudy jsou přítomny v každém člověku, avšak nikoli ve stejné míře. Jeden z nich vždy převládá.“¹⁷ V určité extrémní kombinaci nebo zvýraznění pouze jednoho vzniká dysbalance, která může vést k různým psychickým a behaviorálním problémům

Eros neboli pud života se řídí principem slasti a je sexuálně zaměřený. Představuje sílu života, která je zaměřená na lásku a reprodukci. Rovněž jsou s ním také spojeny různé erogenní zóny na našem těle, které když stimulujeme, tak vyvolávají slast. Tyto erogenní zóny tvoří také důležitou funkci ve vývoji naší osobnosti. Thanatos neboli pud smrti se řídí principem nirvány¹⁸ a je destruktivně zaměřený. Zde v pudu smrti představuje nirvána konec, kterého dosáhne nakonec každý člověk ve smrti, tím se tak oprostí od své existence, a tudíž i od utrpení¹⁹. Před samotnou smrtí máme ovšem před sebou dlouhou cestu destrukce a agrese. „Thanatos se projevuje zlostí a agresivním chováním, které může být zaměřeno vůči druhým nebo vůči sobě samému.“²⁰ Freud dokonce uvažoval, že „když se sexuální láska změní na sexuální agresivitu“²¹, tak by to znamenalo, že se Eros změnil na Thanatos.

2.5.3 Libido

Libido je pojem, který vymyslel Freud k popisu sexuální povahy duševní energie. Libido oživuje všechny naše osobnostní funkce a je základním instinktem či pudem, který pohání naši sexualitu a sexuální chování. Libido ovlivňuje naše sexuální touhy, přitažlivost, fantazie,

---

¹⁶ Tamtéž, s. 24.

¹⁷ Tamtéž, s. 24.

¹⁸ Nirvána je koncept, který pochází z buddhistického učení. V buddhismu se nirvána obvykle chápe jako stav absolutního osvícení, konečného uvolnění od utrpení a kruhu znovuzrození tzv. samsáry. Dosáhnout nirvány znamená osvobodit se od příčin utrpení a dosáhnout tak stavu vysvobození.

¹⁹ Viz. Drapella, V. J., *Přehled teorií osobnosti*, přel. Balcar, K., Portál, Praha 2021, s. 24-25.

²⁰ Tamtéž, s. 25.

²¹ Tamtéž, s. 25.

sexuální oblasti zájmu a preference. Je spojeno s našimi biologickými a hormonálními procesy, ale také s psychickými a sociálními faktory. Různé faktory mohou ovlivňovat intenzitu a projev libida, jako jsou hormonální změny; např. během puberty nebo těhotenství, psychický stav; např. stres, deprese nebo úzkost a vztahové dynamiky. Libido je individuální a každý člověk může mít odlišnou úroveň sexuální touhy. Někteří jedinci mohou mít vyšší libido a silnější sexuální touhy, zatímco jiní mohou mít nižší libido a méně intenzivní sexuální projev. Libido může být také ovlivněno osobností, kulturními normami, vztahovými faktory a životními okolnostmi.

2.6 Dynamická stádia psychosexuálního vývoje osobnosti

Vývoj osobnosti Freud rozdělil celkem do pěti dynamických stádií; orální stádium, anální stádium, falické stádium, období latence a genitální stádium. První tři dynamická stádia souvisí s již dříve zmíněnými erogenními zónami v našem lidském těle. Každé z těchto tří dynamických stádií je spojeno s určitou částí těla, která se stává důležitou pro uspokojování libidinózních pudů. U orálního stádia jsou tou oblastí ústa a rty, u análního stádia je tou oblastí konečník, a u falického stádia jsou tou oblastí genitálie.

Orální stádium se vyskytuje od narození do přibližně prvního roku a půl dítěte. V tomto stádiu dítě uspokojuje svoji slast skrze příjem potravy. To znamená skrze ústa a rty, kde má erogenní zónu, za pomoci sání a polykání. Tato erogenní zóna ale začne odeznívat ve chvíli, kdy dítě začne růst zuby, poté se tato oblast stává centrem bolesti.

Anální stádium se vyskytuje přibližně od prvního a půl roku do tří let dítěte. V tomto stádiu dítě uspokojuje svoji slast skrze uvolňování napětí v konečníku, kde má erogenní zónu – spontánní vyprázdnění střev. Tato erogenní zóna ale také začne odeznívat ve chvíli, kdy se dítě bude muset naučit zadržovat tlak v konečníku. Slast je zde ale i v ovládnutí druhých pomocí našich tělesných projevů.

Falické stádium se vyskytuje přibližně od třetího roku do šesti let dítěte. V tomto stádiu dítě uspokojuje svoji slast skrze své genitálie kde má erogenní zónu. Začíná si pěstovat své sexuální fantazie a objevuje slast, která mu přináší masturbace. Objevuje se i zájem o genitálie opačného pohlaví. V tomto stádiu jsou chlapci svým penisem vyloženě okouzlení a dívky zase chlapcům jejich penis závidí. Vzniká zde to, co Freud nazval Oidipův komplex u chlapců, u dívek C. G. Jung vymyslel alternativní název Elektrín komplex. V případě Oidipova komplexu je syn eroticky zamilovaný do své matky, s tím, že jí chce vlastnit na místo svého otce jako konkurenta. Chlapci tak zde také zakoušejí agresivitu nebo kastráční úzkost; strach z toho, že

ho jeho otec vykastruje. V případě Elektřina komplexu je dcera eroticky zamilovaná do svého otce, s tím, že ho chce vlastnit na místo své matky konkurentky. Dívky zde zase zakoušejí frustraci spojenou se závistí týkající se penisu u svého otce. Děti tak poprvé zakoušejí rivalitu vůči rodiči stejného pohlaví a jsou přitahováni k rodiči opačného pohlaví. „Tyto konflikty se nakonec vyřeší procesem identifikace s rodičem stejného pohlaví, což vede k vytěsnění incestních přání vůči rodiči opačného pohlaví. Chlapec chce být jako jeho otec, děvče se chce podobat své matce.“²² Freud však věřil, že Elektřin komplex ze života dívek nikdy plně nezmizí.

Období latence se vyskytuje přibližně od šesti do jedenácti let dítěte. V tomto stádiu síla sexuálních pudů upadá do pozadí. Dítě se soustředí na školní práce a aktivity, dává energii do skupinových a rekreačních aktivit. Celkově se zde soustředí na sociální interakce, vzdělání a rozvoj dovedností. Dochází také k transformaci osobnosti, myšlení a chování. Transformace je ovlivněna řadou věcí; Výchovou, vnitřními konflikty, sociálními interakcemi, genetikou, kulturou, náboženstvím atd.

Genitální stádium se vyskytuje přibližně od dvanácti let až do dospělosti i dál. V tomto stádiu působí libido s novou nevídanou silou. Vzorce, které dítě získalo z období před latenci zcela vymizeli. Začíná se zde probouzet naše sexualita a formují se zdravé sexuální vztahy.

2.7 Obranné mechanismy

Když v nás nějaké pocity, myšlenky, obavy, city atd. vyvolávají úzkost stres nebo bolest, tak se v naší lidské psychice spustí obranné mechanismy, které mají za úkol nás od těchto nepříjemných stavů ochránit. Obranné mechanismy neřeší příčinu problému, ale pouze slouží jako dočasné prostředky k úlevě. Obranných mechanismů je celkem devět; vytěsnění, regrese, reaktivní výtvar, izolace, popření události, projekce, introjekce, obrat proti vlastní osobě, zvrát v opak a Anna Freud, dcera S. Freuda, zakladatelka egopsychologie a dětské psychoanalýzy přidala desátou; sublimaci²³. Každý obranný mechanismus se odlišuje od ostatních, avšak všechny mají společné jádro, a to takové, že všechny „působí na nevědomé úrovni“²⁴ a slouží k udržení naší psychické integrity. Konkrétní obranné mechanismy se mohou lišit od osoby k osobě a mohou být ovlivněny individuálními rysy a životními zkušenostmi. Z hlediska vymezení práce je důležité, jak funguje obrana víry pomocí kognitivní disonance. Ačkoliv z hlediska Freuda je víra iracionální, tak stejně má své obranné mechanismy.

---

²² Tamtéž, s. 26.

²³ Viz. Freud, A., *Já a obranné mechanismy*, přel. Babka, P., Portál, Praha 2023, s. 38-39.

²⁴ Drapella, V. J., *Přehled teorií osobnosti*, přel. Balcar, K., Portál, Praha 2021, s. 26.

Kognitivní disonance je stav, kdy dochází ke konfliktu mezi našimi myšlenkami, postoji a přesvědčením. Stane se to, když děláme nebo říkáme něco, co odporuje tomu, v co věříme, nebo máme protichůdné názory o dané věci. Tento konflikt vyvolává neklid a potřebu jej vyřešit, abychom dosáhli konzistence mezi našimi myšlenkami a činy. Obranné mechanismy jsou tedy používány k udržení psychické integrity a snížení nepohodlí spojeného s kognitivní disonancí, která vzniká např. při konfrontaci dvou odlišných náboženství. Podle Leona Festingera jsou celkem tři formy disonance, a pokud člověk zrovna zažívá disonanci, mohou se projevit všechny tři naráz. „Člověk se pokusí změnit jeden nebo více svých názorů, přesvědčení či způsobů chování, jež disonanci vyvolávají; pokusí se získat nové informace, jež zvýší míru již existující konsonance a celkovou míru disonance omezí; zapomene na poznatky, jež jsou v disonantním vztahu, nebo jim začne připisovat menší význam.“²⁵ Pro to, aby byla některá z těchto tří forem úspěšná, musí mít buď to fyzickou anebo společenskou podporu. Bez toho je velice malá šance na úspěch.

---

²⁵ Festinger, L., *Když se proroctví nesplní*, přel. Antonínová, H., Portál, Praha 2021, s. 38-39.

3. Analytická psychologie C. G. Junga

3.1 Vědomí, osobní nevědomí a kolektivní nevědomí

Vědomí bylo pro Junga intelektuální konstrukcí a „metaforou vyjadřující intenzivní osobní prožitek numinózního rázu.“²⁶ Používal metaforu vědomí jako způsob, jak popsat zážitek, který má silnou subjektivní a emocionální povahu. Ohledně intelektuální konstrukce bylo vědomí pro Junga částí psychiky, která byla do značné míry ovlivněna kognitivními procesy, mentálními operacemi a schopnostmi myšlení. Pro Junga byl vědomý prožitek složitým a hlubokým způsobem vnímání a porozumění okolnímu světu. Byl to „vnitřní hlas“, který nás provází našim životem, a který odráží naše myšlenky, city, touhy a hodnoty. Termín numinózní používal Jung k popisu zážitků, které mají hluboký a mysteriózní charakter a často jsou spojeny s pocitem úžasu, úcty a respektu. Takové zážitky mohou zahrnovat náboženské prožitky, mystické zážitky nebo silné okamžiky emocionálního propojení s přírodou nebo vesmírem.

V nevědomí²⁷ je vrstva osobního nevědomí, ve které se nachází hodně naší osobní povahy, kterou získáváme postupem života. „Vedle vzpomínek z daleké vědomé minulosti mohou z nevědomí vyjít úplně nové myšlenky a tvořivé ideje, takové, které předtím nikdy ve vědomí nebyly. Vyrůstají z temných hlubin mysli jako leknín a tvoří nejdůležitější část pod prahové psyché.“²⁸ Nachází se zde naše osobní představy, myšlenky, city, přání atd. Podle Junga „rozpoznáváme jako *osobní obsahy* podle toho, že můžeme prokázat jejich účinek, jejich částečný výskyt či jejich původ v naší osobní minulosti.“²⁹ Jde o část psychiky, která obsahuje naše materiály, které byly potlačeny, zapomenuty nebo nikdy nebyly zpracovány na vědomé úrovni. Zahrnuje neprobádané vzpomínky, osobní zkušenosti, nepřijaté emoce, touhy, fantazie a další aspekty osobního života. Jde o zárodky, které se později stanou vědomým obsahem.³⁰ „Nevědomí není pouhé odkladiště minulého, ale že je také plné zárodků budoucích psychických situací a idejí“³¹

Další vrstvou v nevědomí je vrstva kolektivního nevědomí, zde se nachází představy, myšlenky, city, přání atd., kolektivně přijímané a sdílené jedinci v nějaké skupině či širším

---

²⁶ Říčan, P., *Psychologie náboženství*, Portál, Praha 2002, s. 207.

²⁷ S. Freud a C. G. Jung se spolu shodli na tom, co je nevědomí, ale Jung to rozšířil ještě na dvě vrstvy; osobní a kolektivní nevědomí.

²⁸ Jung, C. G., Franz, M-L., Henderson, J. L., Jacobi, J. S., Jaffé, A., *Člověk a jeho symboly*, přel. Kolmačka, P., Portál, Praha 2017, s. 34.

²⁹ Jung, C. G., *Aspekty mužství*, přel. Babka, P., Plocek, K., Patočka, P., Bernášková, A., Běťák, L., Bosáková, E., Černý, J., Černá, K., Starý, R., Veselý, J., Fafejta, O., Portál, Praha 2017, s. 96.

³⁰ Viz. tamtéž, s. 88.

³¹ Jung, C. G., Franz, M-L., Henderson, J. L., Jacobi, J. S., Jaffé, A., *Člověk a jeho symboly*, přel. Kolmačka, P., Portál, Praha 2017, s. 34.

okolí a někdy i u všech lidí. Obsah kolektivního nevědomí se vytváří v jedinci postupem života, ale není vrozený. „Vrozené jsou tendence k tvorbě právě těchto obsahů, jenž ovšem vznikají z materiálu dodaného zkušeností; obsahy vrozené nejsou.“³² Obsah se dědí na základě minulosti, z rodiny na rodinu, z národa na národ a obsahuje jak negativní tak i pozitivní zkušenosti. Obsah kolektivního nevědomí se ale může stát vědomým, neboť k tomu má tendence, např. mýty, rituály a náboženství jsou kolektivně nevědomé ale zároveň i vědomě sdílené u všech lidí.

Jung viděl náboženství jako důležitý prvek kolektivního nevědomí. Náboženské symboly, bohové a archetypy mají podle něj univerzální povahu, protože vycházejí z hluboké vrstvy lidské psychiky. Náboženství považoval za prostředek k individuaci a osobnímu rozvoji, kdy se člověk snaží spojit své vědomé a nevědomé prvky, tak dosáhnout duševní rovnováhy a nalézt smysl a cíl v životě.

3.2 Archetypy

Jung původně chápal archetyp jako praobraz, který přichází z kolektivního nevědomí ve formě mytologických postav, které oslovují člověka ve snech či vizích. Později svou definici archetypu rozšířil, když ho popsal jako něco, co existuje za obrazem či za obrazy, tedy jako prvek instinktu, který řídí tvorbu určitého obrazu nebo skupiny obrazů specifického typu.³³ Archetypy vystihují životní situace, neboť „když se v životě přihodí něco, co odpovídá archetypu, archetyp se zaktivizuje a nastupuje jako u instinktivní reakce nutkání, aby se prosadil proti rozumu a vůli nebo vyvolal konflikt, který přeroste až k tomu, co je patologické, tj. k neuróze“³⁴.

Archetypy jsou také důležitou částí kolektivního nevědomí, protože v sobě nesou univerzální symboly, vzorce nebo motivy, které jsou přítomny v kolektivním nevědomí lidstva. Nalezneme je v pohádkách, mýtech, náboženských tradicích, zkrátka všude³⁵. Jsou to dědičné struktury naší psychiky, které vznikly díky opakovaným zkušenostem a situacím, které lidstvo zažilo v průběhu své evoluce. Tyto archetypy jsou hluboce zakořeněny v našem podvědomí, kde ovlivňují naše myšlení, chování a vnímání světa. Archetyp je nadkulturní a nadcivilizační,

---

³² Říčan, P., *Psychologie náboženství*, Portál, Praha 2002, s. 211.

³³ Viz. tamtéž, s. 213.

³⁴ Jung, C. G., *Archetypy a nevědomí*, Přel. Bosáková, E., Černá, K., Černý, J., Nakladatelství Tomáše Janečka, Brno 1998, s. 155-156.

³⁵ Zahrnují zde i moderní a specifické kulturní výrazy, kde jsou archetypy reflektovány netradičně, jako je např. aktivista, rebel, tvůrce atd. viz. Myss, C., *Archetypy*, přel. Sumcov, P., Pragma, Praha 2013.

funguje úplně stejně ve všech národnostech a kulturách.³⁶ Jung identifikoval velikou řadu různých archetypu, ale zde nebudu rozebírat každé jednotlivé archetypy zvlášť, ale ukážu, jaký to má dopad na náboženství.

3.3 Pojetí individua – projekce, individuace, bytostné Já a mandala

Z hlediska individua se u Junga objevuje projekce, individuace, bytostné Já a mandaly. Projekce je bezděčný duševní proces, jehož výsledkem je, že obsahy našeho vlastního nevědomí nacházíme u druhých. Jedinci v tomto procesu přisuzují své vlastnosti, myšlenky, pocity, touhy emoce, a tendence ostatním lidem, objektům nebo situacím, namísto toho, abychom je uznali a přijali ve vlastním vědomí. Tento obranný mechanismus často vzniká z nevědomých či nepřijatých aspektů osobnosti a může vést k nedorozuměním, konfliktům a zkreslenému vnímání reality.

Individuace je proces, kterým jedinec dosahuje psychologického a duchovního růstu, rozvoje a integrace. Jde o tzv. proces zrání či vyžívání, kdy se stáváme určitým jednotlivcem, defacto tím, kým jsme.³⁷ Na této cestě individuace k našemu pravému Já se vyrovnáváme s archetypy; stínem, animou/animusem, duchovními a materiálními principy, sexualitou a bytostným Já neboli selbst.

Podle Junga je sexualita spojena s procesem individuace, protože díky ní jedinec dosahuje celistvého sebeuvědomění a integruje své temné, nevědomé aspekty do své osobnosti. Když se snažíme pochopit sami sebe, tak můžeme narazit na stíny a aspekty naší osobnosti, které jsme dosud skrývali za personou – archetyp. Setkání se sebou samým je odvážná vnitřní cesta, která vyžaduje abychom čelili a přijali tyto stíny a nevědomé aspekty naší osobnosti. Tento proces může být náročný a nepříjemný, a někteří se mu snaží unikát tím, že promítají své negativní vlastnosti na okolí. Stín není pouze negativní stránkou, ale je živou součástí naší osobnosti, která se snaží existovat. Vyřešení tohoto konfliktu vyžaduje upřímnost a uznání, že ne všechny problémy lze vyřešit vlastními silami. Poté, co si to člověk přizná, tak se mu otevírají dveře k nápomocným myšlenkám a silám kolektivního nevědomí, což zahrnuje sny a zkušenosti, které mohou vést k osobnímu růstu.³⁸

---

³⁶ Viz. Radin, P., Jung, C. G., Kerényi, K., *Trickster mýtus o Šibalovi: indiánský mýtus v kontextu světových mytologií*, Přel. Gato, M., Dobra, Praha 2005.

³⁷ Viz. Jung, C. G., *Archetypy a nevědomí*, Přel. Bosáková, E., Černá, K., Černý, J., Nakladatelství Tomáše Janečka, Brno 1998, s. 143.

³⁸ „Jak známo, modlitba vyžaduje velmi podobný postoj, a proto má i odpovídající účinek. Nutná a potřebná reakce kolektivního nevědomí se projevuje v archetypicky ztvárněných představách.“ (Jung, C. G., *Archetypy a nevědomí*, Přel. Bosáková, E., Černá, K., Černý, J., Nakladatelství Tomáše Janečka, Brno 1998, s. 155-156.) Pro Junga tak modlitba není pouze individuálním vztahem se ke svému nitru – Obrací se i k něčemu dalšímu –K symbolickému

„Anima“ znamená duši a označuje pro Junga něco velmi zázračného a nesmrtelného. Tak tomu ale vždy nebylo. Nesmíme zapomínat, že představa duše je dogmatická³⁹, jejímž účelem je zažehnat a polapit něco nebezpečně spontánního a živého.“⁴⁰ Duše představuje živý a aktivní prvek v lidském životě. Duše je zdrojem života a energie. Jung poukazuje na paralelu mezi Bohem, který vdechl Adamovi živoucí dech a duší jako silou, která pohání naše bytí. Duše se stává iniciátorem života, působícím proti bezúčinnosti a pasivitě. Anima, ženský archetyp nevědomí, hraje klíčovou roli v tomto procesu. Animus je mužský archetyp, psychologický protějšek ženského archetypu animy⁴¹. Tím, že archetyp obecně přesvědčuje o nezbytnosti různých prožitků, vytváří dynamiku, která pohání naši existenci kupředu. Toto působení vede k naplňování života a intenzivnímu prožívání. Anima má ale také své stinné stránky. Tento archetyp může podnítit touhu po průzkumu nevědomí, což může mít za následek narušení morálních zábran. Tím se uvolňují síly, které by bylo lepší ponechat v nevědomí. Anima, jakožto archetyp, který zahrnuje všechny nevědomé výpovědi, má schopnost vytvářet numinózní prožitky, které jsou absolutní, tabuizované a magické. To může vyvolat napětí mezi vnímáním dobra, zla, krásy a nebezpečí. Tento archetyp má také tendenci ztotožňovat se s minulostí a tradicemi, což může způsobit, že zůstaneme vázání ke starším vzorům myšlení a chování. Často se objevuje v historickém kontextu, a to zejména v antických kulturách, což naznačuje její spojení s kolektivní pamětí lidstva.

Vyrovnaní se se stínem je nevědomý aspekt osobnosti obsahující potlačené a negativní prvky, je to jakýsi začátečnický krok v psychickém vývoji. Naopak, vyrovnaní se s animou v mužské psychice je mnohem komplexnější a náročnější úkol. Vztah k animě představuje pokročilou zkoušku odvahy a zároveň znamená duchovní a morální zkoušku mužských sil. jedinec musí být odvážný a ochoten čelit výzvám, které s sebou nese vztah s animou. Tento proces vyžaduje

---

rozměru, který se určitým způsobem vztahuje k tomu, co je archetypální a kolektivní nevědomí. Když se modlíme, nedomlíme se pouze ve smyslu „beránku boží odpusť mi tyto hříchy“, pro Junga by tam vlastně to, co je obraz beránka bylo i něco hlubšího, vztahoval by se i k jiné určité vrstvě, např. k nevinnosti, hojnosti atd. Modlitba není pouze individuální prosbou.

³⁹ Jung používal termín „dogmatický symbol“ k označení archetypálních obrazů, které mají tendenci se stávat pevnými a neměnnými představami v lidském vědomí a jsou spojeny s určitými náboženskými, kulturními nebo sociálními přesvědčeními. Tvrdil, že dogmatické symboly jsou výrazem kolektivního nevědomí a mají hluboký vliv na myšlení a chování lidí. Tyto symboly mohou být nalezeny v náboženských ikonách, mýtech, příbězích a obřadech. Rozlišoval také mezi osobními symboly, které jsou individuální a specifické pro každého jedince, a dogmatickými symboly, které jsou společné a sdílené širokou skupinou lidí. Podle Junga jsou tyto symboly způsobem, jakým se dědičně předává hlubší psychická struktura a vzory myšlení napříč generacemi a kulturami. Symboly se nevztahují pouze na jednu kulturu a ani je nedefinuje určitá kultura. Vztahují se na všechny kultury a definuje je kolektivní podvědomí.

⁴⁰ Jung, C. G., *Archetypy a nevědomí*, Přel. Bosáková, E., Černá, K., Černý, J., Nakladatelství Tomáše Janečka, Brno 1998, s. 125.

⁴¹ Viz. Plháková, A., *Dějiny psychologie*, Grada, Praha 2020, s. 234.

nejen pochopení a akceptaci animy jakožto části vlastní osobnosti, ale také schopnost řídit a integrovat její vlivy do svého života⁴².

Vztah k animě může mít značný vliv na mužský osud. Pokud anima zůstane neprobádaná a nevyrovnána, může vést k citovým poutům a omezením, která mohou trvat celý život. Na druhou stranu, pokud je tento vztah řádně vyrovnaný může dodat muži odvalu a inspiraci k významným a smělým činům. Přes všechnu chaotičnost a impulsy k životu, které jsou spojeny s animou, se v ní skrývá něco neobyčejně důležitého – tajné vědění a skrytá moudrost. Tato moudrost je v kontrastu s iracionálním a hravým charakterem animy. Tento aspekt animy se projeví až po procesu prozkoumání a vyrovnaní se s ní. První setkání s animou obvykle nevede k pochopení její hlubší povahy. Klíčovým bodem je proces vyrovnaní se s animou, která přináší postupný poznatek o tom, že za zdánlivě chaotickou hrou s lidským osudem existuje skrytý záměr. Tento záměr odráží hlubší znalost zákonů života. Tím, že jedinec prochází tímto náročným procesem, začíná rozpoznávat, že i chaos a zdánlivý nesmysl mají svůj smysl a že se z nich může odhalit hlubší moudrost. V průběhu tohoto procesu se postupně staví „hráze proti přílivu chaosu“. To znamená vědomé rozpoznání toho, co má smysl, a oddělení od nesmyslného. Tím vzniká nový řád, nový kosmos, který integruje smysl a nesmysl tak, aby vytvořil hlubší porozumění životu.⁴³

Součástí individuace je proces integrování a uvědomění si vlastního nevědomého nevědomí, což vede k dosažení vyváženého stavu mezi duchovními a materiálními aspekty lidské existence. Muž je spojován s archetypem ducha a smyslu, symbolizovaným postavou moudrého starce, který má zvláštní duchovní moc. Tento archetyp může představovat různé figury, včetně králů, mudrců, učitelů, šamanů, kněží, guru, a může mít i temný aspekt. Důležitá je projekce tohoto archetypu dovnitř sebe a uvědomění si, že tuto sílu neseme v sobě, zejména v nevědomí. Otevření se nevědomí přináší moudrost a sílu, kterou často nepřekonáváme ve vědomé mysli. Koncentrace a vědomá snaha jsou důležité, ale také existuje spontánní proces v nevědomém psychickém prostoru.

Pro ženy je zase relevantní setkání s archetypem materiálního principu, často reprezentovaným postavou Velké Matky Země. Tento archetyp má světlé i temné aspekty a symbolizuje životní cyklus, od plodnosti a domova až po nemoc a smrt. Klíčem je uvědomit si rozmanité aspekty

---

⁴² Viz. Jung, C. G., *Archetypy a nevědomí*, Přel. Bosáková, E., Černá, K., Černý, J., Nakladatelství Tomáše Janečka, Brno 1998, s. 125-133.

⁴³ Viz. tamtéž, s. 125-133.

tohoto archetypu a integrovat je v rovnováze s vědomým Já, aby nedošlo k zhoubné identifikaci. Integrace Velké Matky je klíčová podobně jako u jiných archetypů.⁴⁴

Das Selbst neboli „bytotné Já je především tajemstvím celosti. Je archetypem, ale jeví se i jako střed lidské bytosti spojující vědomí a nevědomí a zároveň i jako její celek. Pro vědomé Já je bytotné Já nepoznatelné, protože je přesahuje“⁴⁵ „Pro Junga je bytotné Já především numinózní zkušeností svědčící o tom, že posední cíl je na dosah.“⁴⁶ „Bytotné Já znamená pro Junga odpoutání, jež se projevuje prožitkem objektivitu.“⁴⁷ Abstraktní pojmy zde selhávají a dosažení této zkušenosti vyžaduje mytologické, umělecké a básnické obrazy. Jedním z těchto obrazů je mandala, která symbolizuje celistvost a harmonii. Symboly bytotného Já mohou zahrnovat různé postavy, jako Kristus nebo Buddha, i symboly jako kříž. Bytotné Já představuje odpoutání se od citových vztahů a poskytuje objektivitu. To vede k dokončení individuace a nalezení skutečného jádra jedince. Bytotné Já může významně obohatit vědomé ego a podpořit sebeuskutečňování a celistvost jedince. Jung nakonec uzavřel, že bytotné Já je „nadřazeno vědomému egu. Zahrnuje nejen vědomou, ale i nevědomou psyché“⁴⁸. Jung pokládal bytotné Já za „prvotní základ psyché, jehož hloubka je nezjistitelná“, a za ústřední bod osobnosti, který uchovává rovnováhu v životě.“⁴⁹

Mandala v sanskrtu v obecném smyslu znamená „kruh“. „V oblasti náboženských rituálů a v psychologii označuje kruhové obrazy“⁵⁰. Mandalu můžeme chápat jako grafické vyjádření hlubších psychických procesů a harmonie. Lze je nalézt v tibetském buddhismu, ve snech a ve výtvarných pracích schizofreniků které Jung sbíral, se zpravidla objevují.⁵¹ Jung zpozoroval, že v různých kulturách a náboženstvích se mandaly objevují jako význačné symboly. Mandala má často formu uzavřeného geometrického obrazce, jako je kruh nebo čtverec, s abstraktním středem. Tato geometrická forma symbolizuje harmonii, celistvost a jednotu. Střed mandaly zastupuje bytotné Já, které je tajemstvím celosti. Jednotlivé prvky a vzory na okraji mandaly mohou představovat různé aspekty individuace a nevědomí, které se snažíme integrovat do našeho vědomého Já. Mandaly mají také terapeutický potenciál. Kreslení nebo malování mandal může pomoci jedinci lépe porozumět svým vlastním psychickým procesům a přináší

---

⁴⁴ Viz. Řičan, P., *Psychologie náboženství*, Portál, Praha 2002, s. 219-220.

⁴⁵ Tamtéž, s. 220.

⁴⁶ Tamtéž, s. 220.

⁴⁷ Tamtéž, s. 221.

⁴⁸ Citováno podle Drapela, V. J., *Přehled teorií osobnosti*, Přel. Balcar, K., Portál, Praha 2021, s. 37.

⁴⁹ Citováno podle Tamtéž, s. 37.

⁵⁰ Jung, C. G., *Mandaly; obrazy z nevědomí*, Přel. Bosáková, E., Portál, Praha 2021, s. 91.

⁵¹ Viz. tamtéž, s. 91.

jim uklidňující a vyrovnávající efekt. „Zkušenost učí, že ‚ochranný kruh‘ mandala, je tradiční antidotum na chaotické duševní stavy.“⁵²

Mandaly mohou být nástrojem pro sebepoznání a získání hlubšího vhledu do vlastní osobnosti. V kontextu bytostného Já a individuace lze mandaly chápat jako prostředek pro vyjádření a prožívání procesu hledání vnitřního středu a spojení s celistvostí. Jsou symbolem transcendence, který přesahuje vědomé myšlení a umožňuje nám ponořit se do nevědomých hlubin naší psychiky. Mandaly nám mohou pomoci objevit a vyjádřit aspekty naší bytosti, které jsou jinak skryty a nepoznatelné.

---

⁵² Jung, C. G., *Archetypy a nevědomí*, Přel. Bosáková, E., Černá, K., Černý, J., Nakladatelství Tomáše Janečka, Brno 1998, s. 105.

4. Charakteristika náboženství u Freuda

Freud se na náboženství a tabu dívá z hlediska neurózy. Říká, že náboženství je podobné nutkavé neuróze, která vzniká z oidipovského komplexu. To obsahuje omezení, „systém iluzivních přání s popřením skutečnosti“⁵³ a halucinačních zmatení. Náboženství „vnucuje všem stejným způsobem svou cestu za získáním štěstí a ochrany před utrpením. Jeho technika spočívá v tom, že snižuje cenu života a deformuje obraz reálného světa v blud, což předpokládá předchozí zastrašení lidské inteligence.“⁵⁴ Pro Freuda je tak náboženství náhradou skutečného štěstí, neboť víra v odměnu nebo nesmrtelnost po smrti může vést k odmítání radosti a štěstí v současném životě. Viděl určitou podobnost mezi tím, jak věřící dodržuje své náboženské rituály jako je např. modlitba, a tím, jak neurotik má své nutkavé rituální chování, které musí vždy dokončit, protože by mu pak jeho svědomí kladlo výčitky anebo by pocíťoval úzkost stejně jako věřící, pokud by svou modlitbu neudělal – typicky např. před spaním.⁵⁵ Podle Freuda jsou jak neurotické obřady, tak náboženské rituály ovlivněny nevědomými motivy a představami. „Zatímco drobnosti náboženských obřadů jsou plné významu a mají symbolický smysl, ty u neurotiků působí hloupě a nesmyslně.“⁵⁶ Právě tato analogie dovedla Freuda k závěru, že náboženství je neurotickým onemocněním.

Ačkoliv Freud označil náboženství za kolektivní neurózu, uznal, že také slouží jako kolektivní forma ochrany proti utrpení, neznámému a nepředvídatelnému. Tedy jako mechanismus, který pomáhá společnosti udržovat jistotu a řád v existenciální nejistotě. Věřil, že kolektivní neuróza spočívá v tom, že společnost, která je ovlivněná danou kulturou, sdílí společně potlačená až zakázána pudová přání nebo tužby a strach z neznámého a nepředvídatelného. Mezi pudová přání patří vražda, krvelačnost a incest. V jejich zákazu v kultuře jsou lidé jednotní, ale již ne po psychologické stránce. Ačkoliv je vražda zakázaná, tak sílu tohoto přání i přes onen zákaz můžeme ještě vycítit. Tak dochází k vraždám, toto incestní přání to vyloženě přikazuje. „Jistá ochrana proti utrpení vzniká tím, že neuspokojení ovládnutých pudů není pocíťováno tak trýznivě, jako když se jedná o pudy nezvládnuté.“⁵⁷

V tomto kontextu tedy náboženství slouží jako prostředek k uklidnění kolektivní úzkostí z potlačených pudových přání a strachu spojeného s utrpením, neznámým a nepředvídatelným

---

⁵³ Freud, S., *O člověku a kultuře*, přel. Hošek, L., Pechar, J., Odeon, Praha 1990. s. 305.

⁵⁴ Tamtéž, s. 332-333.

⁵⁵ Viz. Rice, E., „Freud, Religion, and Science“, *Guilford Press Periodicals* [online, cit. 28. 1. 2023.] Dostupné z: <https://guilfordjournals.com/doi/10.1521/jaap.1.1999.27.3.397>.

⁵⁶ Tamtéž. „while the minutiae of religious ceremonial are full of significance and have a symbolic meaning those of neurotics seem foolish and senseless.“

⁵⁷ Freud, S., *O člověku a kultuře*, přel. Hošek, L., Pechar, J., Odeon, Praha 1990. s. 328.

tím, že si lidé vytvořili naddimenzionální entitu, Boha, který jím poskytuje řád, smysl, útěchu a ochranu. Freud tak viděl Boha nejen jako individuální neurotický fenomén, ale i jako kolektivní mechanismus pro zvládání psychických tlaků a nejistot v rámci společnosti.⁵⁸ Ovšem to má negativní stránku v potlačování přirozených impulzů. Freudova teorie superega zdůraznila, že náboženství potlačuje přirozené lidské impulzy, touhy a sexualitu člověka, což ovlivňuje psychiku člověka.

U Freuda má náboženství normativní charakter, a to jak v pozitivním smyslu k zajištění ochrany, tak i v negativním smyslu v přetvoření v blud. Náboženství podle něj poskytuje rámec pro normy chování, které ovlivňují nejen jednotlivce, ale i celou společnost. To s sebou nese omezení svobody myšlí. Náboženské normy a dogmata mohou omezovat individuální svobodu a kritické myšlení, což může vést k autoritativnímu přístupu k životu. To se děje za pomoci náboženských institucí a jejich učení. Ohledně náboženského učení, „jsou to vesměs nedokazatelné iluze, nikdo nesmí být nucen, aby je pokládal za pravdivé, aby jim věřil. Některé z nich jsou tak nepravděpodobné, tak v rozporu se vším, co jsme se namáhavě dověděli o realitě světa, že je – s patřičným ohledem na psychologické rozdíly – můžeme přirovnat k bludům. Reálnou hodnotu většiny z nich není možno posuzovat. Jsou stejně nedokazatelné jako nevyvratitelné.“⁵⁹ Ovšem na náboženském učení je „zbudována naše kultura a předpokladem trvalosti lidské společnosti je, že většina lidí bude věřit v pravdivost těchto učení. Budou-li se učit, že neexistuje všemohoucí a naprosto spravedlivý Bůh, božský světový řád a věčný život, budou se cítit zproštěni všech závazků dodržovat kulturní předpisy.“⁶⁰ To je normativní. Z individuálního hlediska nám náboženství, způsobuje frustraci z nenaplněných tužeb. Náboženské představy byly za doby Freuda nejdrahocennějším kulturním vlastnictvím. Nyní mají náboženské představy za sebou dlouhý vývoj a v každé kultuře mají různé fáze. Podle Freuda jsou lidé konfrontováni s neovladatelnými přírodními silami a výzvami, a tak si lidé vytvořili náboženské představy jako prostředek k uklidnění a kontrole těchto obav. „Všechny tyto náboženské představy obvykle předkládají jako božské zjevení.“⁶¹ Náboženské představy „se vydávají za poučky, ale nejsou výsledkem zkušeností či myšlení, jsou to iluze, splnění nejstarších, nejsilnějších, nejnaléhavějších přání lidstva; tajemstvím jejich síly je síla přání“⁶², jsou z toho odvozené. Tyto náboženské představy našli lidé také díky kultuře.

---

⁵⁸ Viz. Küng, H., *Freud a budoucnost náboženství*. Přel. Medková, H., Vyšehrad, Praha 2010. s. 43.

⁵⁹ Freud, S., *O člověku a kultuře*, přel. Hošek, L., Pechar, J., Odeon, Praha 1990. s. 296.

⁶⁰ Tamtéž, s. 298-299.

⁶¹ Tamtéž, s. 288.

⁶² Tamtéž, s. 295.

Kultura vznikla jako donucovací prostředek vůči libidu jednotlivce aby jej udržela na uzdě a až potom v důsledku společnosti. Každá kultura je pro Freuda vybudovaná na nátlaku a zříkávání se pudů. Není moc jisté, že by lidé bez nátlaku dané kultury byli ochotní pracovat. I lidé, kteří žijí osamocení cítí nátlak z kultury. Lidská kultura ukazuje dvě věci: Zaprvé obsah všeho vědění i dovedností, které jsme si my lidé osvojili, abychom mohli ovládat přírodní síly a tak získali statky na uspokojení našich potřeb.⁶³ Zadruhé obsahuje vše k uspořádávání lidských vztahů, které náboženství v rámci kultury také normuje. „Většina lidí poslouchá příslušné kulturní zákazy jen pod vnějším nátlakem, tedy pouze tak dlouho a tam, kde se musí tohoto nátlaku bát.“⁶⁴ „To se týká i tak zvaných morálních kulturních požadavků, jež jsou rovnoměrně určeny všem.“⁶⁵ Vnější nátlak a strach z trestu jsou často hlavními motivátory dodržování kulturních zákazů.

Jedna z výhod, jak působí náboženství na člověka podle Freuda je, že potlačuje úzkosti z nejistoty, co jedince čeká dál po smrti. Člověk, který věří na život po smrti se nebojí zemřít, kdežto člověk, který nevěří na život po smrti z toho může zažívat úzkosti. „Strach člověka ze smrti, pocit naprosté nejistoty tváří v tvář mocným silám přírody, deprivace, které jsou v průběhu života nevyhnutelné – to vše vede člověka k vytváření předmětů a institucí, které mu pomohou zvládnout jeho úzkosti.“⁶⁶ Tím se zahlazují veškeré útrapy a hrůzy v životě.

V náboženství najdeme podle Freuda také náhradu otce. Pro Freuda náboženství vzniklo z manifestní motivace a infantilního vztahu jako vztahu bezmocného dítěte k otci, což nese psychoanalytickou motivaci. Jelikož byl Bůh jediný, tak každý chtěl, aby on, ten dotyčný jedinec byl jeho nejmilejší dítě, což naznačuje poměr dítěte k otci.⁶⁷ Bůh či bohové jsou tak považováni za náhradu otce kterému jedinci projevují úctu, a on jim za to poskytuje přirozenou autoritu, ochranu a kontrolu nad silami přírody. Proto Freud bral náboženství jako „důkaz“ lidské slabosti. Sloužilo mu pouze jako zdroj historických dat. Náboženství ovlivňuje morální zásady člověka, které jsou formovány podle Freuda skrz superego. Formuje morální směřování

---

⁶³ Viz. tamtéž, s. 276-277.

⁶⁴ Tamtéž, s. 281.

⁶⁵ Tamtéž, s. 281.

⁶⁶ Rice, E., „Freud, Religion, and Science“, *Guilford Press Periodicals* [online, cit. 28. 1. 2023.] Dostupné z: <https://guilfordjournals.com/doi/10.1521/jaap.1.1999.27.3.397>. „Man’s fear of death, his feelings of utter insecurity in the face of the powerful forces of nature, the deprivations that are inevitable in the course of living - all lead man to create objects and institutions that will help him master his anxieties.“

⁶⁷ Viz. Freud, S., *O člověku a kultuře*, přel. Hošek, L., Pechar, J., Odeon, Praha 1990. s. 287.

jedince, jeho chování ve společnosti a působí na něho i eticky. „Etika, která se opírá o náboženství, zde zasahuje svými sliby, že život na „onom světě“ bude lepší.“⁶⁸

Tento rámec má i vliv na kolektivní identitu a kulturu. Morální a etické zásady které náboženství normuje, neovlivňují pouze jedince, ale i celou společnost v dané kultuře, která je náboženstvím rovněž ovlivněna. Náboženské představy a rituály hrají klíčovou roli v utváření společenských norem a hodnot, neboť s sebou nesou i symbolický výraz nevědomých procesů, které mají vliv na chování a vzorce myšlení v dané společnosti. Freud tvrdil, že symboly, rituály a mýty v náboženství jsou symbolickým výrazem nevědomých lidských tužeb a konfliktů, které s sebou nesou normativní prvky. Dle jeho psychoanalytické teorie mohou mýty odhalovat nevědomé myšlenky, touhy a konflikty, které jsou potlačeny do lidského podvědomí.

4.1 Tabu

Tabu podle Freuda je nejstarší nepsaný kodex zákonů pro lidstvo. Tabu lze rozdělit na přirozené, přenesené a na tabu, které je uprostřed mezi přirozeným a přeneseným. Nejde o náboženský a ani o mravní zákaz, „od mravních zákazů je odlišuje to, že společně netvoří systém, který by obecně hlásal a zdůvodňoval nutnost omezení“⁶⁹. Tabu není systém, ale funguje samostatně z hlediska morálky. Tabu najdeme i v mýtech z hlediska vyprávění, např. mýtus o Oidipovi.⁷⁰ Porušení tabu se mstilo samo – božská moc dotyčného automaticky potrestá. Neboť samotným zdrojem tabu byla magická síla mana, která se nachází v osobách a démonech – lze jí přenášet za pomoci neživých předmětů. Uvolnění této magické síly mělo neblahé účinky, někdy až osudové. To znamená v tomto případě prokletí člověka. To co se uvolní ve chvíli kdy dotyčný něco poruší, znamená, že je jedinec potom prokletý a může být z obce ostrakizován a je na něj uvaleno tabu. Jedinec potom musí žít vně společnosti. „Jako „tabu“ lze označit jak osoby, tak i místa, předměty, a pomíjivé stavy“⁷¹. „Tabu je konečně dle smyslu slova i něco, co je současně posvátné, povznesené nad obyčejné, ale také nebezpečné, nečisté, děsivé. Toto slovo a systém, který označuje, vyjadřuje oblast duševního života“⁷².

Tabu byla původně jen obava spojená s vírou v démonickou moc, která byla přisuzována určitým předmětům nebo činnostem. Lidé se báli, že pokud poruší tabu, aktivují tuto moc a vystaví se nebezpečí pomsty ze strany démonů. Nicméně, jak společnost postupovala vpřed, tabu získávalo svou vlastní sílu a význam nezávisle na původním démonickém kontextu. Místo

---

⁶⁸ Tamtéž, s. 378.

⁶⁹ Freud, S., *Totem a tabu*, Přel. Hošek, L., Portál, Praha 2017, s. 23.

⁷⁰ Viz. tamtéž, s. 23-24.

⁷¹ Tamtéž, s. 26.

⁷² Tamtéž, s. 26-27.

toho se stalo nástrojem kontroly chování a regulace společnosti. Tento vývoj naznačuje, že tabu se postupně stalo integrovaným prvkem sociálního a kulturního řádu, který nebyl již jen omezován na boj s démonickými silami, ale sloužil k udržování a posilování společenských norem a hodnot. Napříč časem se tabu proměnilo „v nátlak zvyků a tradic, a posléze i zákona.“⁷³ Tabu měla zajistit ochranu významných i obyčejných lidí proti maně nebo vrahům, předmětů proti poškození nebo zlodějům, jídel proti možnému otrávení se a zajistit důležité životní akty jako narození či sňatek.⁷⁴

Ptát se primitivů na jejich motivaci zákazů je bezpředmětné, neboť to konají nevědomě.⁷⁵ „Tabu jsou prastaré zákazy, jež byly kdysi vnuceny generaci primitivních lidí zvenčí, což ovšem znamená, že jim byly předchozí generací násilně vštípeny. Tyto zákazy se týkaly činností, k nimž neměli silné sklony. Zákazy se udržovaly z pokolení na pokolení snad jen tradicí rodičovské a společenské autority. Nebo se možná v pozdějších zřízeních „organizovaly“ jako část zděděného psychického majetku.“⁷⁶ Dodržování tabu je nevědomě vynucené z nepřekonatelné úzkosti k jejich dodržování. Jde o nutkavé zákazy s odříkáváním a omezováním. Podle Freuda má tabu spojitost s neurózou, protože podle něj tabu nese nemotivované příkazy, které jsou utvrzovány vnitřním nutkáním ze strachu ohrožení nákazou, která je zakázána, a tak je tabu často spojené s ceremoniemi a rituály, které slouží k jejich udržení a posílení.⁷⁷ „Nejstarší a nejdůležitější zákazy tabu jsou oba základní zákony totemismu: nezabijete totemické zvíře a vyhýbat se sexuálnímu styku se členem totemu opačného pohlaví. To by tedy měly být nejstarší a nejsilnější chytče lidstva.“⁷⁸ Je zde kontinuita – libido, to co chceme, a když to nedostaneme, stávají se z nás neurotici.

4.2 Totemismus

Totemismus je původní forma náboženství, ale není to dnešní monoteistické náboženství. Totemismus má vztah k totemovým zvířatům, která jsou posvátná a označována za zvířata bohů. Totemová zvířata nesmějí zabít a ani je pojídat, to je zakázáno. V rámci totemismu může být tabu vnímáno i jako něco posvátného, považuje se za to např. menstruace, porod, mrtví, zbraně, atd. To se však může lišit v závislosti na specifických náboženských tradicích,

---

⁷³ Tamtéž, s. 28.

⁷⁴ Viz. Tamtéž, s. 24.

⁷⁵ Viz. Tamtéž, s. 34.

⁷⁶ Tamtéž, s. 34.

⁷⁷ Viz. Tamtéž, s. 32.

⁷⁸ Tamtéž, s. 34.

kulturních normách a hodnotách daného klanu. Není to univerzální pravidlo a praktiky se mohou v různých totemistických klanech lišit.

Totemistický klan se zakládá hlavně na totemu. Totem je „zpravidla zvíře, jedlé, neškodné nebo nebezpečné, vzácněji rostlina či přírodní síla jako je déšť či voda, se zvláštním vztahem k celému rodu. Totem je předně praotcem rodu, potom i jeho ochranným duchem a pomocníkem, který mu sesílá orákula, a byť i byl jinak nebezpečný, zná své děti a chrání je. Příslušníci totemu zato podléhají posvátnému, samočinně trestajícímu závazku, že svůj totem nezabijí (nezničí) a že se zřeknou jeho masa nebo jiného požitku, který poskytuje.“⁷⁹ Totemistický charakter a totem není spojen pouze s jednotlivým zvířetem nebo jedincem, ale se všemi příslušníky totemu. To znamená, že daný druh zvířete je považován za posvátný symbol a zastupuje určité hodnoty a vlastnosti v daném totemistickém klanu. „Čas od času se pořádají slavnosti, při nichž příslušníci totemu obřadními tanci názorně napodobují pohyby a vlastnosti svého totemu.“⁸⁰ Tímto způsobem zdůrazňují své spojení nejen mezi totemem, ale i mezi lidskou komunitou. Totem je obvykle předáván z generace na generaci, který pokládají za svého symbolického předka a ochránce. Každá klan ve většině případech má svůj vlastní totem, který uctívají. „Totem není vázán na půdu nebo určité místo; členové totemu bydlí odděleně a žijí mírumilovně s příslušníky jiných totemů.“⁸¹ Podle J. G. Frazera všichni členové totemového klanu se navzájem považují za příbuzné nebo bratry a sestry a jsou povinni si navzájem pomáhat a chránit se. Totemové pouto je silnější než pouto pokrevní nebo rodinné v moderním smyslu.⁸² „Členové téhož totemu nesmějí vstupovat do vzájemných pohlavních vztahů, nesmějí tedy spolu ani uzavírat sňatky. To je s totemem spojená exogamie.“⁸³ Freud toto chápe z hlediska normativního. E. Durkheim řekl, že „Totem je stejné krve jako člověk, a proto krevní tabu zakazuje (s ohledem na defloraci a menstruaci) sexuální styk se ženou náležející k témuž totemu.“⁸⁴ Z toho vyplývá, že sexuální styk byl možný pouze s příslušníkem jiného totemového klanu.

Totemismus byl pravidelným vývojovým obdobím všech kultur. Freud se dívá se na náboženství z hlediska vývoje, neboť má stejně jako Frazer evolucionistický pohled.

---

⁷⁹ Tamtéž, s. 10.

⁸⁰ Tamtéž, s. 10.

⁸¹ Tamtéž, s. 10.

⁸² Frazer, J. G., *Totemism and Exogamy*, Macmillan and Co., London 1910, s. 53. „All the members of a totem clan regard each other as kinsmen or brothers and sisters, and are bound to help and protect each other. The totem bond is stronger than the bond of blood or family in the modern sense.“

⁸³ Freud, S., *Totem a tabu*, Přel. Hošek, L., Portál, Praha 2017, s. 10-11.

⁸⁴ Citováno podle tamtéž, s. 105.

Totemismus chápe jako náhradu určitých náboženských a sociálních zařízení. Podle Freuda náboženství už nebude jednoho dne zapotřebí a ve své podstatě bude nastupovat odmítnutí iluzí a toho, co je pro člověka zatěžující. Místo toho přijde úloha vědy.

4.3 Vývoj náboženství do budoucna

Freudův evoluční pohled na náboženství se opírá o myšlenku, že lidská společnost a kultura se vyvíjela v průběhu času, a že náboženství může být produktem tohoto evolučního procesu. Podle Freuda náboženství se vyvinulo jako adaptace k životním podmínkám primitivních lidských společností. Navrhoval, že náboženství mohlo mít původně funkci udržování společenského řádu a solidarity. Primitivní společnosti mohly potřebovat nějaký druh autority nebo morálních zásad, které by pomáhaly udržovat harmonii a kontrolu nad jednáním členů společnosti. V tom jim náboženství poskytovalo kolektivní ochranu proti úzkostem a strachům spojených s neznámým a nepředvídatelným. Víra v božskou autoritu a nadpřirozené bytosti poskytuje jednotlivci pocit bezpečí a kontroly nad nejasnými situacemi a událostmi tím, že nabízí smysl a vysvětlení pro jevy ve světě kolem nich. Náboženská víra a rituály sloužily jako mechanismus pro uspokojení emocionálních a existenciálních potřeb, jako je potřeba pocitu bezpečí a spojení s něčím vyšším.

„Připouští se, že náboženství již nemá na lidi ten vliv jako dříve. (Platí to pro evropsko-křesťanskou kulturu.) Není to tím, že by náboženství méně slibovalo, ale zdá se lidem méně věrohodné.“⁸⁵ Důvodem je posílení vědy. „Kritika narušila průkaznost náboženských dokumentů, přírodní věda ukázala jejich omyly, srovnávací výzkum odhalil fatální podobnost našich náboženských představ s duchovními produkcemi primitivních národů a dob.“⁸⁶ Věda díky svým významným úspěchům dokázala, že iluzí není, náboženství nikoliv. Realitu poznáváme za pomoci vědy, iluzí je to očekávat od intuice a kontemplace. „Ne, naše věda není iluzí. Iluzí by však bylo věřit, že můžeme dostat odjinud, co ona nám dát nemůže.“⁸⁷ Klíčem k osvobození od iluzí je přijetí reality a objektivního pohledu na svět, což umožňuje věda.

Freud prosazoval, aby jednotlivec přijal racionální a vědecký pohled na svět, který je založen na pozorování, analýze a logickém myšlení. Podle něj by měl člověk opustit iracionální představy o nadpřirozených bytostech a přijmout realitu a fakta, která jsou podložena důkazy a rozumem. Podle Freuda by každý jednotlivec měl rozvinout svůj vlastní morální kompas na základě svých vlastních hodnot a principů, nikoli na základě náboženských přikázání a autority.

---

⁸⁵ Freud, S., *O člověku a kultuře*, přel. Hošek, L., Pechar, J., Odeon, Praha 1990. s. 301.

⁸⁶ Tamtéž, s. 301-302.

⁸⁷ Tamtéž, s. 315.

To znamená přijmout zodpovědnost za své jednání a rozhodnutí, aniž by se spoléhal na vnější autoritu náboženství. Osamostatnění se od náboženství by mohlo zahrnovat osvobození od vnějších omezení a očekávání spojených s náboženskými doktrínami a tradicemi. To by v životě jednotlivce umožnilo individuální rozvoj a seberealizaci.

5. Charakteristika náboženství u Junga

Jungův přístup k náboženství začíná pojetím symboliky jako jazyka duše. Pro Junga jsou náboženské symboly a archetypy klíčem k porozumění nevědomým částem lidské psychiky. Skrze náboženské symboly jedinec vyjadřuje své hlubší touhy, obavy a aspirace. Tyto symboly jsou nejen prostředkem vyjádření, ale také prostředkem pro integrování konfliktů a dosažení duševní rovnováhy. Symboly nesou archetypální významy, které jsou sdíleny napříč kulturami a časy. Prostřednictvím těchto symbolů jedinec komunikuje s nevědomými vrstvami své osobnosti a přichází do kontaktu s hlubšími aspekty své duše. Freud předpokládal, že duše je na začátku jako prázdná deska, na kterou jsou napsány zkušenosti, Jung tvrdil, že duše má vrozenou strukturu a je ovlivněna kolektivním nevědomím a archetypy. Duše podle Junga má náboženskou funkci a je přirozeně náboženská.⁸⁸ Tuto funkci „duše produkuje sama od sebe“.⁸⁹ Tato přirozená náboženská tendence duše naznačuje, že člověk má vnitřní touhu po spojení s vyššími realitami a hledání transcendentálního významu ve svém životě.

„Jedním ze způsobů, jimiž náboženství podporuje duševní zdraví, je princip otevřené budoucnosti. Jako lékař konstatuje Jung až překvapivě prostě, že člověk, jemuž náboženství dává naději na posmrtný život, je zpravidla vyrovnanější a šťastnější, a tedy psychicky zdravější než ten, pro něžž budoucnost končí smrtí.“⁹⁰ Náboženství tak má i psychotherapeutickou funkci, neboť naděje na posmrtný život může poskytovat lidem psychickou podporu a stabilizaci, což přispívá k jejich duševnímu zdraví. „Z hlediska duševního zdraví není samozřejmě lhostejné, na jakém náboženství člověk participuje. Jung si z tohoto hlediska všímá především souladu mezi učením a rituálem“⁹¹. Tento soulad může poskytnout člověku pocit stability, smyslu a identity, což jsou klíčové prvky duševního blaha. Náboženské učení může nabídnout rámec pro pochopení světa a životních událostí, zatímco rituály mohou sloužit jako prostředek pro prožívání duchovních zkušeností a komunikaci s transcendentálním. „To již na primitivním stupni představuje psychotherapii, která se děje formou rituálů obnovy.“⁹²

Jung věřil ve společný základ všech náboženství. Jungova víra ve společný základ všech náboženství se opírá o jeho koncept kolektivního nevědomí. Parafrázi Junga je možné říci, že světová náboženství nesou v sobě tajemnou moudrost a vyjadřují hluboké pravdy o lidské duši

---

⁸⁸ Viz. C. G. Jung., *Člověk a Duše*, přel. Plocek, K., Bernášková, A., Vašková, J., Academia, Praha 1995, s. 29.

⁸⁹ Tamtéž, s. 29.

⁹⁰ Řičan, P., *Psychologie náboženství*, Portál, Praha 2002, s. 228

⁹¹ Tamtéž, s. 228

⁹² Jung, C. G., *Archetypy a nevědomí*, Přel. Bosáková, E., Černá, K., Černý, J., Nakladatelství Tomáše Janečka, Brno 1998, s. 143.

pomocí krásných uměleckých obrazů a posvátných textů. Tyto náboženské tradice mají chrámy a svitky, které sdílejí tato tajemství jak prostřednictvím slov, tak obrazů, a umožňují tak přístup k nejstarším duchovním učením každému, kdo má otevřené srdce, citlivý zrak a hlubokou touhu po poznání. Nicméně čím větší a nádhernější jsou tato umělecká díla, tím více se zdá, že se vzdalují původnímu individuálnímu zážitku, a my se můžeme jen snažit vnímat jejich hloubku, ale prvotní osobní zkušenost je tímto způsobem ztracena.⁹³ Tím má Jung namysli, že když se náboženská praxe stává stále více formální a zdokonalenou, může se stát, že lidé ztrácejí původní spojení s jejím hlubším významem. Umělecká díla a rituály se tak mohou stát složitými a vzdálenými od každodenní reality, a to až do takové míry, že lidé se mohou cítit odtrženi od své osobní spirituální zkušenosti. Namísto toho, aby byla náboženská praxe zdrojem individuálního poznání a osobní transformace, tak se může stát pouhým diváckým zážitkem nebo povrchním respektováním tradice.

Jung poukazuje na to, že během reformace došlo k narušení tradice a zpochybnění posvátných obrazů, které byly dříve považovány za samozřejmé a nedotknutelné. Naznačuje, že lidé mohou být vůči těmto obrazům lhostejní a nepřemýšlet o jejich hlubším významu. Pokládá si otázku, zda jsme vůbec kdy znali skutečný význam těchto symbolů, nebo zda jsme je považovali za samozřejmost. Možná lidé přestali vnímat hloubku, kterou tyto obrazy představují, a až teď v moderní době se nám zdá, že se jejich význam začíná vytrácet.⁹⁴ Tyto posvátné obrazy formují i něco důležitého pro moderního člověka. Oproti tomu Freud říká, že když je odmítneme, tak se nic nestane. To je Freudova víra, že když jednoho dne pomocí vědy odmítneme náboženství nic se nestane. Jung říká, že pokud by náboženství vymizelo, tak bychom v životě něčemu přestali rozumět, byli bychom o něco ochuzeni a něco by nám chybělo.

„Profánní způsob, jakým protestanté používají svých kostelů, pokládám za vážný omyl. Bůh sice může pobývat kdekoli, ale věřícího to nikterak nezbavuje povinnosti nabídnout mu prostor prohlášený za posvátný, jinak by totiž bylo možné se pro náboženské účely scházet“⁹⁵ kdekoliv. Kostel jako posvátný prostor symbolizuje setkávání s transcendentním a duchovním, a tím je pro mnoho věřících místem, kde se projevuje jejich náboženská praxe a prohlubuje jejich spojení s Bohem. Tento rituál setkávání v posvátném prostoru má pro mnohé věřící hluboký význam a přináší jim pocit společenství a duchovního naplnění. Protestantický přístup, který může být méně formální a méně zdůrazňující posvátnost kostela, může podle Junga způsobit,

---

⁹³ Viz. Tamtéž, s. 102.

⁹⁴ Viz. tamtéž, s. 108-109.

⁹⁵ C. G. Jung., *Sto dopisů*, přel. Starý, R., Sagittarius, Praha 1996, s. 128

že lidé ztratí nebo zredukuje potenciál tohoto posvátného prostoru. To může vést ke snížení hloubky a intenzity duchovního prožitku a spojení s posvátným.

5.1 Mytologie

„Všechny mytologické postavy korespondují s vnitřními psychickým prožitky a původně se z nich vynořili, není tudíž překvapením, že na poli parapsychologie nalézáme určité fenomény“⁹⁶. „Mýty jsou v první řadě psychické projevy, které zobrazují podstatu duše.“⁹⁷ V mýtech nalezneme starobylé archetypické psychické struktury, které se projevují v nediferencovaném lidském vědomí, jež korespondují s psyché. To ale zůstává na zvířecí úrovni⁹⁸. Zvláště pro Junga v psychologii musíme vždy znát původ i přesto, že by nám nic o významu a fungování neřeklo. Musíme znát původ archetypických psychických struktur, protože nám to poskytuje hlubší porozumění významu a fungování těchto fenoménů v lidské psyché. Bez pochopení původu můžeme ztratit klíč k jejich interpretaci a efektivnímu řešení psychologických procesů a problémů. Když zjistíme smysl a účel, přijdeme na to, jaký je význam daného fenoménu.

Pokud je mýtus pouze historickým zbytkem, tak časem zanikne, ale pokud má psychologický charakter a je ten daný mýtus lidem znám, tak se postupně dál a dál předává v podvědomí lidí⁹⁹, kde tiše nevědomky působí. „Tudíž když si primitivní či barbarské vědomí formuje obraz sebe sama na mnohem ranějším stupni vývoje a pokračuje v tom několik stovek nebo tisíc let, neznepokojeno kontaminací svých archaických kvalit diferencovanými, vysoce rozvinutými mentálními produkty, pak účelové vysvětlení je, že čím starší tyto archaické kvality jsou, tím konzervativnější a tvrdošijnější je jejich chování. Člověk ze sebe prostě nemůže setřepat své paměťové obrazy o tom, jak se věci kdysi měly, a musí je vléci dál jako nesmyslný přívěsek.“¹⁰⁰ Mýtus působí v nevědomí jakožto typ druhé osobnosti lidí. Je to součást osobnosti *stínu*.

---

⁹⁶ Radin, R., Kerényi, K., Jung, C. G., *Trickster mýtus o Šibalovi: indiánský mýtus v kontextu světových mytologií*, Přel. Gato., Dobra, Praha 2005, s. 200.

⁹⁷ C. G. Jung., *Člověk a Duše*, přel. Plocek, K., Bernášková, A., Vašková, J., Academia, Praha 1995, s. 25

⁹⁸ To má několik významů; Zaprvé prvotní a nepřímocará reakce: Na zvířecí úrovni se jedná o instinktivní a automatické reakce na podněty z okolí. To může zahrnovat základní potřeby jako hlad, žízeň, touha po rozmnožování atd. Zadruhé nediferencované vnímání: Na zvířecí úrovni může lidská psychika vnímat svět způsobem, který není značně diferencovaný nebo reflexivní. To znamená, že se jedná o vnímání, které není zprostředkované kognitivními procesy nebo vědomými myšlenkami. A zatřetí genetický původ: Zvířata mají určité genetické programy, které řídí jejich chování a reakce na určité podněty. Toto vše může být spojeno s určitými archetypy v lidské psychice. Zde je to archetyp matky, symbolizují péči, ochranu a výživu, dále archetyp anima a animus symbolizující nevědomé procesy a aspekty psychiky, a archetyp stínu, který představuje nevědomé aspekty osobnosti – tudíž může i odrážet pudové reakce.

⁹⁹ Mýty se předávají skrz různé společenské a kulturní mechanismy, např. ústní tradici z generace na generaci, písemnými prameny jako jsou knihy, kulturními symboly zachycené v uměleckých dílech atd.

¹⁰⁰ Radin, R., Kerényi, K., Jung, C. G., *Trickster mýtus o Šibalovi: indiánský mýtus v kontextu světových mytologií*, Přel. Gato., Dobra, Praha 2005, s. 205.

V civilizovaných oblastech jde o „defekt vědomé části osobnosti.“¹⁰¹ Kolektivní stín může působit např. v masových hysteriích, kdy lidé kolektivně reagují na nejasné hrozby a obavy, nebo rasismu a xenofobii, kdy předsudky a diskriminace vůči jiným rasám nebo etnikům jsou také příkladem projevu kolektivního stínu, či i při náboženských konfliktech jak tomu bylo v historii¹⁰², kde náboženské rozdíly vedly často ke konfliktům a násilí skrze kolektivní stín ve formě nenávisti vůči „jiným“ náboženstvím. „Osobní stín částečně vychází z numinózní (posvátné a tajemné) kolektivní postavy. Tato kolektivní postava se postupně rozpadá pod vlivem civilizace a zanechává po sobě stopy, které je obtížné rozeznat, ve folkloru. Ale větší část z této kolektivní postavy se stává zosobněnou a je přetvořena v objekt osobní zodpovědnosti.“¹⁰³ Jde zde o nátlak civilizovanosti, aby nedošlo k znejistění. K znejistění dochází ve chvíli, kdy někdo v rámci civilizovanosti již nechce fungovat dle pravidel.

Pro Freuda mají mýty normativní prvky, které jsou projevem nevědomých lidských tužeb a konfliktů. Dle jeho psychoanalytické teorie mohou mýty odhalovat nevědomé myšlenky, touhy a konflikty, které jsou potlačeny do lidského podvědomí. Pro Junga mají zase mýty terapeutickou anamnézu obsahů. Říkal, že mýty jsou způsobem, jakým mohou jednotlivci objevovat a léčit své vnitřní konflikty, nevědomé motivace a potlačené části své psychiky. „Rádi si namlouváme, že něco, čemu nerozumíme, nám nemůže nijak pomoci. To však není vždycky pravda. Jen zřídkakdy člověk něčemu skutečně porozumí pouze díky své hlavě, a o to méně to platí tehdy, když je ještě primitivní. Mýtus, kvůli své numinozitě, má přímý vliv na nevědomí, nehledě na to, zda je tento mýtus pochopen nebo ne. Fakt, že opakované vyprávění mýtu netrvá déle než do okamžiku, kdy zastará, může být vysvětlen, jak se domnívám, jeho užitečností. Vysvětlení je poněkud složité, poněvadž se zde zapojují do hry dvě protichůdné tendence: na jedné straně touha vyvázat se z raného stavu a na druhé straně přání na něj nezapomenout.“¹⁰⁴ Ve smyslu udržet to ve vědomí, což má také terapeutický rozměr. „Pokud by nebyly ničím jiným než pozůstatky nižšího stavu, pak by bylo pochopitelné, že člověk od nich odvrací svoji pozornost a při jejich znovuoobjevení cítí určitou nevolnost.“¹⁰⁵

---

¹⁰¹ Tamtéž, s. 206.

¹⁰² Možnost interpretovat takto; Křížové výpravy 11-13st., středověké náboženské pronásledování „čarodějnic“ a „kacířů“ v 15-16 st., střet mezi katolíky a protestanty v 16 st. nebo třicetiletá válka 1618-1648 atd.

¹⁰³ Radin, R., Kerényi, K., Jung, C. G., *Trickster mýtus o Šibalovi: indiánský mýtus v kontextu světových mytologií*, Přel. Gato., Dobra, Praha 2005, s. 206-207.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 212.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 208.

5.2 Mýtus o Šibalovi

Příkladem může být postava Šibala, která působí na osobnost člověka jakožto kolektivní archetyp. Vnáší do nás ambivalentnost díky svým „nadlidským schopnostem“ ale i neohrabanosti¹⁰⁶. U Junga Šibal v podstatě existuje ve dvou rovinách; zaprvé v rovině civilizovanosti, na niž se zaměřuje vědomá mysl, a za druhé v rovině šprýmařství, které slouží jako ventil od civilizovanosti a zla¹⁰⁷. Proto nejen mýtus o Šibalovi, ale i jiné mýty mají na člověka terapeutický efekt. Terapeuticky působí tím, co daný prezentuje a tím uvolňuje určitou psychickou energii. Např. karneval, který se pořádá jednou do roka, v němž se lidé vztahovali k nejrůznějším postavám jako je např. šašek, bard atd. Stejně jako postava Šibala tak i karneval narušují ustálené normy a řády. Karneval byl tradicí, kdy byly obvyklé sociální role a pravidla převráceny. Karneval byla jako určitá úroveň vědomí, která není uspořádána a existovala pouze jako něco chaotického. Díky tomu zde vznikla regrese, která slouží jako uvolnění od civilizovanosti. Během karnevalu byla dočasně odstraněna běžná společenská hierarchie, lidé tak mohli vyjádřit svou odlišnost a svobodu, díky čemuž se vybili a odvázáli. To mělo za efekt určitou terapii jako uvolnění psychické energie z určité sešněrovanosti společnosti. Mytologické rysy jsou zakotveny v lidském duchovním vývoji. Díky nim se člověk dokáže vztahovat k archetypům, a to i přesto, že „takzvaný civilizovaný člověk již na šibala zapomněl. Pamatuje si ho pouze přeneseně a metaforicky.“¹⁰⁸

5.3 Vývoj náboženství do budoucna

Jungův pohled na budoucí vývoj náboženství lze odvodit z jeho zkoumání nevědomé mysli a jejího vlivu na náboženské přesvědčení a mytologické fantazie. Náboženství a mytologie jsou způsoby, jak lidská psychika vyjadřuje a integruje hlubší archetypální vzory a symboly. Podle něj jsou náboženské přesvědčení a rituály výrazem kolektivního nevědomí, které obsahuje univerzální symboly a motivy sdílené lidstvem. Např. v různých kulturách můžeme najít podobné mytologické motivy¹⁰⁹ nebo symboly, což by mohlo být důsledkem tohoto

---

¹⁰⁶ Rošťáctví které představuje šibala najdeme i v mnoha dalších folklotech a pohádkách, typicky v české pohádce „O perníkové chaloupce“ od Boženy Němcové se Šípková Růženka setkává s kouzelnou postavičkou, čertem Šibalem, který jí pomáhá s nejrůznějším rošťáctvím a kouzly. Nebo „O kohoutkovi a slepičce“ od Karla Jaromíra Erbena, kde kouzelný čert Pytlík způsobuje komické příhody svým šibalským jednáním.

¹⁰⁷ Jung chápe zlo jako *privatio boni* (odebrání dobra), jenž přesahuje člověka a říká, že zlo je nedostatkem dobra nebo jeho omezením. Jedno bez druhého nemůže existovat, „žádné dobro nemůže vyrůst, když proti němu nestojí zlo.“ (C. G. Jung., *Člověk a Duše*, přel. Plocek, K., Bernášková, A., Vašková, J., Academia, Praha 1995, s. 178.) To, co jest zlem působí nevědomě v osobnosti každého z nás. Později tuto temnou stránku našich osobností nazval jako archetyp *stínu*.

¹⁰⁸ Radin, R., Kerényi, K., Jung, C. G., *Trickster mýtus o Šibalovi: indiánský mýtus v kontextu světových mytologií*, Přel. Gato., Dobra, Praha 2005, s. 211.

¹⁰⁹ Např. motiv draka je jedním z nejběžnějších mytologických motivů, který se objevuje v mnoha různých kulturách po celém světě. V čínské kultuře je drak tradičním symbolem síly, moci a štěstí. Často je zobrazován

kolektivního nevědomí. Jung zdůrazňoval význam nevědomí i při utváření náboženské symboliky¹¹⁰ a archetypů, to naznačuje, že budoucí náboženský vývoj může být i nadále ovlivňován hluboko zakořeněnými instinkty a tvůrčí představivostí. Jungovo zkoumání souhry mezi nevědomím a náboženskou symbolikou, stejně jako jeho důraz na terapeutický aspekt nevědomí, naznačuje, že předvídal pokračující význam nevědomí v evoluci náboženské víry¹¹¹. Náboženství a s tím spojená mytologie jako různé božstvo či démoni „umožnilo nevědomým obsahům a silám, aby se přelily do vědomého života, a tím ho ovlivnily a změnily. Z tohoto hlediska jsou náboženské představy umělou pomůckou, která prospívá nevědomí tím, že jeho kompenzační funkci, která by při ignorování zůstala neúčinná, propůjčuje vyšší hodnotu pro vědomí. Víra, pověra nebo jakákoli silně pocitově laděná idea dává nevědomému obsahu hodnotu, kterou běžně nemá, ale které by časem mohla dosáhnout“¹¹².

Jung předvídal pokračující zkoumání psychologických a symbolických náboženských zážitků, stejně jako potenciál pro vznik nových forem spirituality jako výsledek pokračující souhry mezi vědomím a nevědomím. Podle Junga usilování o harmonii mezi vědomím a nevědomím, může vést k hlubšímu sebeuvědomění a smysluplnějšímu životu. I přesto, že je toto nové, tak veškeré předchozí epochy již věřily v existenci bohů. Nová éra však přinesla postupné vyprázdňování tradičních symbolů, což vedlo k opětovnému objevení bohů jako psychických faktorů, ztělesňující archetypy nevědomí.¹¹³

---

jako dlouhý hadovitý tvor se šupinami. Drak je považován za ochránce a symbol císařské autority. V japonské kultuře existuje podobný mytologický tvor nazývaný „ryū“, což lze přeložit jako drak. Ryū má v japonské mytologii různé významy, ale často rovněž také symbolizuje ochranu a moc.

¹¹⁰ Viz. Jung, C. G., „The Role of the Unconscious (1918) in Civilization in Transition“, *Compilerpress* [online, cit. 26.03.2024]. Dostupný z:

<http://www.compilerpress.ca/Competitiveness/Anno/Anno%20Jung%20Role%20of%20the%20Unconscious.htm>.

¹¹¹ Viz. Tamtéž.

¹¹² Tamtéž. „enabled the unconscious contents and forces to overflow into conscious life, thereby influencing it and altering it. From this standpoint, religious ideas are an artificial aid that benefits the unconscious by endowing its compensatory function - which, if disregarded, would remain ineffective - with a higher value for consciousness. Faith, superstition, or any strongly feeling-toned idea gives the unconscious content a value which ordinarily it does not possess, but which it might in time attain“.

¹¹³ Viz. Jung, C. G., *Archetypy a nevědomí*, Přel. Bosáková, E., Černá, K., Černý, J., Nakladatelství Tomáše Janečka, Brno 1998, s. 120-122.

ZÁVĚR

V závěru této bakalářské práce provedeme stručnou přehlednou komparaci hlavních shod a rozdílů v přístupu Sigmunda Freuda a Carla Gustava Junga k nevědomí, sexualitě a náboženství, jež byly v této práci detailně představeny. Na základě této komparace se pokusíme lépe porozumět rozdílům a podobnostem mezi Freudovým a Jungovým myšlením, a tím lépe porozumět jejich individuálním přístupům k dané oblasti.

Nevědomí bylo centrálním konceptem Freudovy psychoanalýzy. Nevědomí podle Freuda obsahuje potlačené sexuální a agresivní touhy, které ovlivňují chování. Jung také uznával existenci nevědomí, ale jeho koncept nevědomí byl rozsáhlejší a zahrnoval kolektivní nevědomí, které obsahovalo archetypy a symboly sdílené všemi lidmi. Freud zdůrazňoval osobní nevědomí, které obsahovalo individuální zážitky a vzpomínky. Jung rozlišoval osobní nevědomí a kolektivní nevědomí. Kolektivní nevědomí bylo pro něj důležité a obsahovalo archetypy a symboly, které byly společné všem lidem. Freud viděl nevědomí jako místo potlačených pudů a konfliktů, které ovlivňují chování a vytvářejí neurotické symptomy. Jung vnímal kolektivní nevědomí jako zdroj kreativity a duchovního růstu. Považoval ho za zdroj moudrosti a individuace.

Freudova teorie sexuality hrála klíčovou roli v jeho psychoanalýze. Viděl sexualitu jako primární pohon lidského chování a vývoje osobnosti. Jung považoval sexualitu za důležitý aspekt lidského života, ale nebyla pro něj tak centrální jako pro Freuda. Měl tendenci se více soustředit na duchovní a transcendentní aspekty lidské existence.

Freud rozděloval vývoj sexuality do několika fází, včetně orální, anální, falické a genitální fáze. Pozornost věnoval zejména falickému stadiu a konceptu Oidipova komplexu. Jung se zajímal o celkový psychologický vývoj člověka, ale nekladal tolik důraz na sexuální fáze jako Freud. Měl tendenci se více zaměřovat na individuaci a dospívání lidské osobnosti. Freud viděl sexualitu jako hlavní zdroj psychické energie nebo-li libida, který ovlivňuje motivaci a chování. Konflikty spojené se sexualitou mohou vést k neurotickým symptomům. Jung viděl sexualitu jako jednu z mnoha součástí lidské psychiky. Věřil, že sexuální energie Erós by měla být vyvážena životní energií Thanatos a duchovními aspiracemi. Freud se soustředil na sexuálně orientované a agresivní symboly, jako jsou např. penis a vagína, které interpretoval jako agresivní. Jung zdůrazňoval význam archetypů, jako je stín, anima a animus, které jsou společné všem kulturám a mají hlubší duchovní význam.

Freud byl skeptický k náboženství a považoval ho za iluzi, náhradní uspokojení nebo neurotický projev. Jung přijal náboženství jako důležitou součást lidské existence a považoval ho za klíčový prvek individuace a psychického zdraví. Freud považoval náboženství za formu neurotického uspokojení, která slouží k potlačení nevědomých konfliktů a strachů. Jung viděl náboženství jako zdroj osobního rozvoje, smysluplnosti a integrace psychiky. Freud byl skeptický k myšlence transcendentního a nevěřil v existenci nadpřirozených entit nebo dimenzí. Jung připouštěl existenci transcendentní dimenze reality a viděl v náboženství prostředek k spojení s tímto transcendentním. Freud byl skeptický k mystickým zážitkům a směřoval k jejich psychoanalytické interpretaci jako projevů neurotických procesů. Jung byl otevřenější k mystickým zážitkům a vnímal je jako možný způsob spojení s transcendentní dimenzí. Freud interpretoval náboženské symboly jako produkty nevědomí, které odhalují skryté touhy a konflikty jedince. Jung viděl náboženské symboly jako archetypy, které jsou vrozené a univerzální, a které mohou odrážet kolektivní nevědomí lidstva.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Jung, C. G., *Aspekty mužství*, přel. Babka, P., Plocek, K., Patočka, P., Bernášková, A., Běťák, L., Bosáková, E., Černý, J., Černá, K., Starý, R., Veselý, J., Fafejta, O., Portál, Praha 2017.

Jung, C. G., Franz, M-L., Henderson, J. L., Jacobi, J. S., Jaffé, A., *Člověk a jeho symboly*, přel. Kolmačka, P., Portál, Praha 2017.

Jung, C. G., *Archetypy a nevědomí*, Přel. Bosáková, E., Černá, K., Černý, J., Nakladatelství Tomáše Janečka, Brno 1998.

C. G. Jung., *Člověk a Duše*, přel. Plocek, K., Bernášková, A., Vašková, J., Academia, Praha 1995.

Jung, C. G., *Mandaly; obrazy z nevědomí*, Přel. Bosáková, E., Portál, Praha 2021.

C. G. Jung., *Sto dopisů*, přel. Starý, R., Sagittarius, Praha 1996.

Radin, P., Jung, C. G., Kerényi, K., *Trickster mýtus o Šibalovi: indiánský mýtus v kontextu světových mytologií*, Přel. Gato, M., Dobra, Praha 2005.

Jung, C. G., „The Role of the Unconscious (1918) in Civilization in Transition“, *Compilerpress*. Dostupný z: <http://www.compilerpress.ca/Competitiveness/Anno/Anno%20Jung%20Role%20of%20the%20Unconscious.htm>.

Freud, S., *O člověku a kultuře*, přel. Hošek, L., Pechar, J., Odeon, Praha 1990.

Freud, S., *Totem a tabu*, Přel. Hošek, L., Portál, Praha 2017.

Küng, H., *Freud a budoucnost náboženství*. Přel. Medková, H., Vyšehrad, Praha 2010.

Festinger, L., *Když se proroctví nesplní*, přel. Antonínová, H., Portál, Praha 2021.

Drapella, V. J., *Přehled teorií osobností*, přel. Balcar, K., Portál, Praha 2021.

Freud, A., *Já a obranné mechanismy*, přel. Babka, P., Portál, Praha 2023.

Frazer, J. G., *Totemism and Exogamy*, Macmillan and Co., London 1910.

Řičan, P., *Psychologie náboženství*, Portál, Praha 2002.

Plháková, A., *Dějiny psychologie*, Grada, Praha 2020.

Rice, E., „Freud, Religion, and Science“, *Guilford Press Periodicals*. Dostupné z: <https://guilfordjournals.com/doi/10.1521/jaap.1.1999.27.3.397>.

Tuček, M., „Vztah české veřejnosti k národnostním skupinám žijícím v ČR – únor/březen 2023“, *Centrum pro výzkum veřejného mínění*. Dostupné z: <https://cvvm.soc.cas.cz/cz/tiskove-zpravy/ostatni/vztahy-a-zivotni-postoje/5665-vztah-ceske-verejnosti-k-narodnostnim-skupinam-zijicim-v-cr-unor-brezen-2023>.